

Heta Marjomaa, Wilhelmiina Metsola, Maija Saarenpää & Eeva Ylitalo

**PERHEVÄKIVALTA KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMINEN
JA TILANTEESEEN PUUTTUMINEN PERUSKOULUSSA**

Oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kokemuksia

**PERHEVÄKIVALTA KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMINEN
JA TILANTEESEEN PUUTTUMINEN PERUSKOULUSSA**

Oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kokemuksia

Heta Marjomaa
Wilhelmiina Metsola
Maija Saarenpää
Eeva Ylitalo
Opinnäytetyö
Syksy 2014
Sosiaalialan koulutusohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu Oy

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu Oy
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijät: Heta Marjomaa, Wilhelmiina Metsola, Maija Saarenpää & Eeva Ylitalo
Opinnäytetyön nimi: Perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistaminen ja tilanteeseen puuttuminen peruskoulussa - Oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kokemuksia
Työn ohjaajat: Liisa Kiviniemi & Päivi Rautio
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2014 Sivumäärä: 70 + 11 liitesivua

Perheväkivalta on ajankohtainen ja yhteiskunnallinen ilmiö, jota voidaan pitää sosiaalisena ongelmana. Perheväkivaltaa kokeneen lapsen varhainen tunnistaminen ja tilanteeseen puuttuminen on tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämisen kannalta. Lapset viettävät suuren osan ajastaan koulussa, joten koulun henkilökunnalla tulisi olla valmiuksia tunnistaa ja puuttua lapsen elämässä tapahtuvaan perheväkivaltaan. Saimme aiheen tutkimuksemme Kouluhyvinvointihankkeesta, joka toteutetaan Oulun seudulla.

Kuvailemme oppilashuoltotyöryhmien jäsenten yksilöllisiä kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja tilanteeseen puuttumisesta peruskoulussa. Kuvailemme myös oppilashuoltotyöryhmien kehittämistarpeita perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamiseen ja hänen tilanteeseensa puuttumiseen. Kouluhyvinvointihanke voi hyödyntää tutkimuksen tuloksia kehittämistyössään.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto kerättiin kahden peruskoulun oppilashuoltotyöryhmien jäseniltä avoimilla ryhmähaastatteluilta. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysimenetelmällä. Tutkimuksemme tietoperusta koostuu aiemmista tutkimuksista, tutkimuskirjallisuudesta sekä sosiaali- ja terveysalan kirjallisuudesta.

Tutkimukseen osallistuvien kokemukset perheväkivallasta olivat yksilöllisiä, mutta yhteistä niille oli, että perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistaminen ja tilanteeseen puuttumien peruskoulussa koettiin haasteelliseksi. Tämä johtuu osaksi siitä, että aika- ja muita resursseja ei koettu olevan tarpeeksi oppilaan yksilölliseen kohtaamiseen. Perheväkivalta ajateltiin myös perheen yksityiseksi asiaksi, johon on vaikea puuttua ulkopuolelta. Tuloksista kävi ilmi, että koulun henkilökunta koki työyhteisön tuen ja yhteistyön merkityksen perheväkivaltatilanteissa tärkeäksi. Haastateltavien mukaan tarvittaisiin lisää koulutusta ja yhteisiä toimintamalleja ja –periaatteita perheväkivaltatilanteissa toimimiseen.

Asiasanat: perheväkivalta, tunnistaminen, puuttuminen, peruskoulu, lapsi, oppilas

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Program in Social Services

Authors: Heta Marjomaa, Wilhelmiina Metsola, Maija Saarenpää & Eeva Ylitalo
Title of thesis: Recognizing children who have experienced domestic violence and intervention in these situations in comprehensive schools – Experiences of student welfare team members

Supervisors: Liisa Kiviniemi & Päivi Rautio

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2014

Number of pages:

70 + 11 appendix pages

Domestic violence is a current and social phenomenon, which can be considered a social issue. An early recognition of a child who has experienced domestic violence and early intervention are essential in enhancing the holistic well-being of children. Personnel of schools should have transferable skills in recognizing violence occurring in a child's life and intervening in domestic violence situations. We got the theme of this study from the Kouluhyvinvointi project which is executed in the Oulu region.

The purpose of this study is to describe the individual experiences of recognition of and intervening in domestic violence situations at comprehensive school level by student welfare team members. Ideas for development are also discussed in order to make recognizing children who have experienced domestic violence and intervening in their situation more definite in the future. The results of this study can also benefit the Kouluhyvinvointi project.

The study was executed as a qualitative study. The data of the study was collected from student welfare team members of two comprehensive schools by using open group interviews. The data was analyzed by using an inductive content analysis. The theoretical framework of this study consists of previous studies, scientific literature and literature of social and health care.

The experiences of the participants of this study differed on individual level. One thing in common was the experience that recognizing children who had experienced domestic violence and intervening in their situation in a comprehensive school is challenging. This is partially due to the feeling of not having enough time and other resources to face children individually. The results showed that the school personnel considered support from the work community and co-operation to be essential in handling domestic violence situations. For the recognition of a child experiencing domestic violence and intervening in the situation to be more efficient, more training and common operating models and principles of functioning in domestic violence situations would be required according to the interviewees.

Keywords: domestic violence, recognition, intervention, comprehensive school, children, pupil

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 PERHEVÄKIVALTA UHKANA LAPSEN JA NUOREN KEHITYKSELLE JA HYVINVOINNILLE	10
2.1 Lapsen ja nuoren kehitys.....	10
2.2 Perheväkivallan monet muodot.....	12
2.3 Lapsen kokema kriisi ja trauma	15
3 PERHEVÄKIVALTA KOKENUT LAPSI PERUSKOULUYMPÄRISTÖSSÄ... 17	
3.1 Oppilashuoltotyöryhmä lapsen hyvinvoinnin edistäjänä	18
3.2 Perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistaminen	20
3.3 Perheväkivaltaan puuttumisen vastuu ja velvollisuus.....	25
4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	27
5 TUTKIMUKSEN MENETELMÄLLISET VALINNAT	29
5.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja kohderyhmä.....	29
5.2 Aineiston keruu	30
5.3 Aineiston sisällönanalyysi.....	31
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	33
6 KOKEMUKSIA PERHEVÄKIVALTA KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMISESTA JA TILANTEESEEN PUUTTUMISESTA ALAKOULUSSA.....	37
6.1 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia tunnistamisesta.....	37
6.2 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia puuttumisesta	39
6.2.1 Puuttumista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä	40
7 KOKEMUKSIA PERHEVÄKIVALTA KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMISESTA JA TILANTEESEEN PUUTTUMISESTA YLÄKOULUSSA.....	42
7.1 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia tunnistamisesta.....	42
7.1.1 Tunnistamista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä	44
7.2 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia puuttumisesta	44
7.2.1 Puuttumista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä	45

8 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA PERHEVÄKIVALTAAN KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMISEEN JA TILANTEESEEN PUUTTUMISEEN	48
8.1 Tiedon lisääminen lisäkoulutuksen avulla	48
8.2 Yhteinen toimintamalli ja yhteistyön kehittäminen	49
8.3 Aikaa oppilaiden kohtaamiselle	50
9 TULOSTEN TARKASTELU	52
10 POHDINTA	57
LÄHTEET	63
LIITTEET	70

1 JOHDANTO

Anttosen (2013, 42) mukaan noin joka toinen peruskoulun opettajista on arvionsa mukaan kohdannut perheväkivallalle altistuneen oppilaan; vähän yli puolet opettajista (58 %) eri puolilta Suomea arvioivat oppilaan kohdanneen perheväkivaltaa viimeisen lukuvuoden aikana. 42 % opettajista ei ole oman arvionsa mukaan kohdannut yhtäkään väkivaltatapausta. Eniten perheväkivaltaa kohtaavat alakoulun erityisopettajat ja luokanopettajat, vähiten aineenopettajat. Oppilaille tehdyn tutkimuksen mukaan 12- vuotiaista lapsista neljännes on kokenut elämänsä aikana henkistä väkivaltaa. Samasta joukosta kymmenesosa kertoo kokeneensa fyysistä väkivaltaa. Myös kotona nähty tai kuultu väkivalta oli yleistä, sillä vajaa viidennes vastaajista kertoi olevansa tietoinen kotona tapahtuvasta perheväkivallasta. Dufvan mukaan kuitenkin vain pieni osa perheväkivaltatapauksista tulee tutkimusten perusteella ilmi (2001, 31–34). Tähän vaikuttaa muun muassa se, että vastaamatta jättäminen perheväkivaltaa koskeviin kysymyksiin on yleistä. (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola 2014, 48, 57, hakupäivä 29.10.2014.) Tällä opinnäytetyöllä tuotamme kokemuksiin perustuvaa tietoa tärkeästä ja vähän tutkitusta aiheesta, jotta perheväkivaltaa kokenut lapsi tunnistettaisiin ja hänen tilanteeseen voitaisiin puuttua peruskoulussa.

Lastensuojeluilmoitusten määrä on jatkuvassa nousussa, mikä ruuhkauttaa lastensuojelua ja sen työntekijöitä. Tilannetta selittää osittain kuntien peruspalveluihin kohdistuvat säästötoimenpiteet. (Aalto 2014, hakupäivä 10.11.2014.) Tähän vastaa hallituksen esitys uudesta sosiaalihuoltolaista, joka vahvistaisi matalankynnyksen peruspalveluja ja näin vähentäisi korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Esityksen mukaan asiakkaalla olisi oikeus niihin palveluihin, joilla hänen välttämätön huolenpito, toimeentulo sekä lapsen terveys ja kehitys turvattaisiin. Uudistuksen myötä lapsiperheillä on oikeus saada kotipalvelua ja muita tukitoimia ilman lastensuojelun asiakkuutta, jotta lasten hyvinvointi turvattaisiin. Näin tuen hakemisen kynnyks madaltuu ja tuki saavuttaisiin perheet oikeaan aikaan. (Hämeen-Anttila 2014, hakupäivä 10.11.2014.) Esityksen taustalla on niin sanottu Eerikan tapaus, jossa lapsi ei saanut ajoissa tarvitsemaansa apua useista lastensuojeluilmoituksista huolimatta (Aalto 2014, hakupäivä 10.11.2014). Voimaantullessaan näemme uuden sosiaalihuoltolain vaikuttavan perheväkivaltaan ehkäisevästi. Lisäksi näemme

sen perheväkivallan varhaista tunnistamista ja siihen puuttumista edesauttavana uudistuksena.

Suomen perustuslaissa jokaisen Suomen kansalaisen perusoikeudeksi ilmoitetaan yhdenvertaisuus sekä oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (11.6.1999/731 2:6,7 §, hakupäivä 6.11.2013). Suomi on allekirjoittanut YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, jonka 19. artikla velvoittaa suojelemaan lasta kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Sopimuksessa veloitetaan myös suojelemaan lasta kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Lisäksi sopimus korostaa lapsen edun ensisijaisuutta kaikessa viranomaistoiminnassa. (Unicef 2013, hakupäivä 29.11.2013.) Lastensuojelulaki turvaa lapsen oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaki velvoittaa myös kaikkia lasten parissa työskenteleviä viranomaisia puuttamaan lapsen tilanteeseen, mikäli lapsen kasvu tai kehitys on vaarantunut. (13.4.2007/417 1:1,2 §; 5:25 §, hakupäivä 6.11.2013.) Edellä mainitut lait ja sopimukset ohjaavat työtä peruskouluissa ja velvoittavat koulujen henkilökuntaa puuttumaan tilanteeseen, jos huoli lapsen kehityksestä ja perusturvallisuudesta herää.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnista huolehtiminen on sijoittamista tulevaisuuteen, ja heidän hoitonsa ja hyvinvointinsa turvaaminen ovat yhteiskunnan eettisiä valintoja (ETENE 2009, 13, hakupäivä 10.11.2014). Kouluhyvinvointihanke on Oulun seudulla alkanut hanke, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa ja toimintatapoja lasten ja nuorten hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja tukemiseksi koulu yhteisössä. Hankkeen tarkoituksena on tukea lasten ja nuorten vahvuuksia ja osallisuutta sekä edistää vaikeuksien tunnistamista varhaisessa vaiheessa, mikä on myös osa mielenterveysongelmien ennaltaehkäisevää työtä. Tutkimusaineisto kerätään kahdesta Oulun seudun peruskoulusta, jotka ovat mukana Kouluhyvinvointihankkeessa kehittämässä ja toteuttamassa uudenlaisia kouluhyvinvoinnin menetelmiä. Opinnäytetyö tuottaa tietoa perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja tilanteeseen puuttumisesta peruskouluympäristössä, ja on siten osallaan edistämässä mielenterveyttä sekä kasvun ja kehityksen riskitekijöiden varhaista tunnistamista. (Koivisto, sähköpostiviesti, 29.10.2014.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvailla ala- ja yläkoulun oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja tilanteeseen puuttumisesta peruskoulussa. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, miten oppilashuoltotyöryhmien jäsenet tunnistavat perheväkivaltaa kokeneen lapsen ja miten he puuttuvat tilanteeseen peruskoulussa. Tutkimuksessa kuvaillaan myös koulujen oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kehittämistarpeita ja -ideoita liittyen perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamiseen ja tilanteeseen puuttumiseen.

Tutkimuksessa käytetään käsitettä perheväkivalta kuvaamaan perheen sisällä tapahtuvaa lapseen kohdistuvaa väkivaltaa. Termiä "lapsi" tai "oppilas" käytetään kuvaamaan 9-13 -vuotiasta. Termiä "nuori" käytetään kehityksen kuvaamisessa ja nuoruusikäistä koskevien tietojen yhteydessä.

2 PERHEVÄKIVALTA UHKANA LAPSEN JA NUOREN KEHITYKSELLE JA HYVINVOINNILLE

Lasten kanssa työskentelevien on olennaista tuntea lasten tyypilliset kehitysvaiheet. Lapset ovat yksilöitä, ja heidän kasvaessa ympäristön vaikutusten alla persoonalliset erot tulevat näkyvämmiksi. Jokainen lapsi kehittyy omaa tahtiaan ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien mukaan. (Soisalo 2012, 102–103.)

2.1 Lapsen ja nuoren kehitys

Lapsen hyvinvointiin kuuluu turvallisuuden ja hyvän olon tunne, sosiaalisia suhteita, luottamus toisiin ihmisiin ja tulevaisuuteen suuntautuminen. Ihmisen kehityksessä voidaan hahmottaa kaksi erityisen voimakasta kasvu- ja muutosvaihetta; varhaislapsuuden vuodet ja nuoruusikä. (Hietala, Kaltiainen, Metsärinne & Vanhalan 2010, 39–41.) Kehittyessään 9-12 -vuotiaan lapsen yksilöllisyys vahvistuu, ja hänellä on tarve olla luottamuksen arvoinen sekä saada kokemus omasta tarpeellisuudestaan. Moraalin kehitys alkaa 9-12 -vuotiaana. Tällöin toisten ihmisten ymmärtäminen, heidän tunteidensa huomioon ottaminen, empatiakyky ja omatunto kehittyvät. Tässä kehitysvaiheessa on ominaista, että lapsi saattaa kokea olevansa ulkopuolinen ja tyytymätön itseensä, jolloin hän voi vaipua omiin oloihinsa. Kaverit ovat kuitenkin tärkeässä asemassa lapsen elämässä, ja lapsi kokee tärkeäksi, että hän on hyväksytty. Käytöksessä saattaa ilmetä myös uhmakkuutta, huolimattomuutta, rauhattomuutta ja herkkyyttä, jotka saattavat olla merkkejä esimurrosiästä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2014, hakupäivä 13.3.2014.)

Lapsen kehityksessä esiintyy 8-10 -vuotiaana vaihe, jota kutsutaan 9-vuotistaitteeksi. Vaiheeseen liittyy voimakas yksilöllisyyden vahvistuminen; lapsi kokee entistä voimakkaammin itsensä erilliseksi yksilöksi omine mielipiteineen ja oikeuksineen ja myös kriittisyys muita kohtaan lisääntyy. Tässä kehitysvaiheessa lapsi saattaa kokea maailman pelottavana, mutta aikuinen voi omalla elämäkokemuksellaan luoda turvaa hänelle. On tärkeää, että lapsen vanhemmat ovat turvallisia, ymmärtäviä sekä rajoja asettavia. Aito kuunteleminen ja läsnäolo ovat tässä kehitysvaiheessa merkityksellisiä. Vaikka

lapsen itsenäisyys lisääntyy, on hän silti riippuvainen vanhemmistaan, heiltä saadusta ajasta, hyväksynnästä, turvasta ja hoivasta. Tavalliset yhdessä tehdyt arjen rutiinit ovat arvokkaita hetkiä lapsen myönteiselle kehitykselle. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2014, hakupäivä 13.3.2014.)

Kehityksessä 12–15 -vuotiaana tapahtuvat suuret muutokset tekevät nuoruudesta monella tavalla kriittisen ikäkauden. Nuoruutta voidaankin kuvata kriisien avulla. Kasvaessaan kohti itsenäisyyttä ja aikuisuutta, nuori kohtaa ihmissuhde-, identiteetti- sekä ideologisen kriisin. Murrosikäisen suotuisan kehityksen turvaamiseksi selkeiden rajojen ja johdonmukaisen kasvatuksen merkitys korostuu. Perusturvavallinen kasvuympäristö, johon liittyvät perheen arjessa näkyvät positiiviset käyttäytymismallit ja tunteen ilmaisemisen muodot, tukee nuoren tasapainoista identiteetin kehittymistä. (Toivio & Nordling 2009, 157.)

Nuoruusikä on ensimmäisten ikävuosien ohella tärkein vaihe, jossa ihmisen persoonallisuus kehittyy. Itsenäistyminen kuuluu tähänkin kehitysvaiheeseen, mutta se tapahtuu henkisellä tasolla. Nuori kehittyy omaksi persoonakseen, jolla on omat mielipiteet ja asenteet. Tässä vaiheessa nuori tiedostaa, ettei ole enää lapsi, muttei myöskään vielä aikuinen ja muodostaa uudenlaista suhdetta itseensä ja vanhempiansa. Uudenlaisen suhteen muodostaminen vanhempiin näkyy muun muassa käytöksen ja tunteiden ailahtelevuutena sekä vanhempien haastamisena. Itsenäistyminen voi olla kipeä prosessi sekä nuorelle että hänen vanhemmilleen, mutta myönteisen kehityksen kannalta se on välttämätön. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2014, hakupäivä 13.3.2014.)

Amerikan oikeusministeriön artikkelin mukaan perheväkivallalle altistuminen aiheuttaa lapselle ahdistusta ja liittyy mielenterveyden oirehtimiseen lapsuudessa ja myöhemmässä elämässä. Yleisimmin väkivallan kokeminen aiheuttaa post-traumaattisen stressin, masennuksen sekä ahdistuksen oireita. (Hamby, Finkelhor, Turner & Ormrod 2011, 2, hakupäivä 4.1.2014.) Mykkänen (2007, 50) nostaa esiin väkivallan vaikutukset nuoruusikäisen minäkuvaan ja itsetuntoon. Jos nuori kohtaa kotonaan väkivaltaa, saattaa hänen minäkuvansa jäädä puutteelliseksi, eikä itsetunnon kehittyminen etene normaalin kehityskaaren mukaisesti. Koetulla tai nähdyllä väkivallalla voi olla seurauksia pitkälle aikuisikään saakka, jolloin oireet saattavat tulla esiin vasta paljon myöhemmin. Mielen-

terveysongelmat, itsetuhoinen käyttäytyminen sekä vääränlaiset käyttäytymismallit ovat väkivallan epäsuoria seurauksia. Myös liiallinen päihteiden käyttö sekä aggressiivinen käytös voivat olla väkivallan myöhempiä seurauksia (Soisalo 2012, 208).

Perhe on lapselle ensisijainen kasvuympäristö, jossa hänen psyykinen kehityksensä tapahtuu. Perheen sisäisten vuorovaikutus- ja ihmissuhteiden laatu ja muoto ovat aina yhteydessä siihen, miten ihminen kykenee toteuttamaan itseään sekä muodostamaan merkittäviä ihmissuhteita. Jotta perhe voi hyvin, tulee siinä olla riittävää vanhemmuutta, joka vastaa lapsen kehitysvaihetta. Toimivassa perheessä myönteisten ja kielteisten tunteiden ilmaisu on toimivaa, mutta tapahtuu sovittujen sääntöjen puitteissa. Ongelmien ilmetessä on tärkeää, että jokaista perheenjäsentä kuullaan; sillä luodaan tunne siitä, että jokainen on arvokas. Ongelmat tulee ratkaista keskustelemalla ja neuvottelemalla. (Poutiainen 2006, 51–53.) Vaikeat perheolosuhteet ovat selvästi yhteydessä lasten psyykkiin häiriöihin sekä käyttäytymisen- ja tunne-elämän ongelmiin (Opetusministeriö 2002, 30, hakupäivä 26.11.2013).

2.2 Perheväkivallan monet muodot

Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee väkivallan fyysisen voiman tai vallan tahallisenä käyttönä tai sillä uhkaamisena. Se voi kohdistua ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ryhmään tai yhteisöön. Väkipalta voi johtaa kuolemaan, psyykkisen tai fyysisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriintymiseen tai perustarpeiden tyydyttämättä jättämiseen. Väkipalta voi vaihdella lievästä hengenvaaralliseen; sitä voi kuvata ikään kuin jatkumona, jonka toisena ääripäänä on hyvin raaka väkipalta ja toisena väkivallattomuus (Lepistö 2010, 27). WHO:n määritelmän mukaan väkivallan seuraukset voivat olla muodoltaan fyysisiä, psyykkisiä tai sosiaalisia ja ilmetä välittömästi tai olla piileviä. Seuraukset kestävät yleensä vuosia väkivallanteon jälkeen. (World Report on Violence and Health 2005, 21–22, hakupäivä 4.10.2013.) Englanninkielisessä kirjallisuudessa perheväkivaltaa vastaavat termit ”domestic violence” ja ”family violence” (Lepistö 2010, 22).

WHO:n mukaan väkipalta voidaan luokitella karkeasti ja laajasti kolmeksi eri ryhmäksi, jotka ovat ihmisen itseensä kohdistama väkipalta, ihmisten välinen väkipalta ja kollek-

tiivinen väkivalta. Ihmisten välinen väkivalta kattaa perhe- ja parisuhdeväkivallan eli perheenjäsenten ja lähisuhteessa elävien välisen väkivallan. Esimerkkejä tähän kuuluvista väkivallan muodoista ovat lapsen kohdistuva väkivalta ja parisuhdeväkivalta. Kun väkivallan määritelmään sisällytetään fyysisen voimankäytön ohella myös vallan käyttö, voidaan väkivallaksi ymmärtää valtasuhteesta johtuvat teot, uhkaukset ja pelottelu. Siten väkivallaksi käsitetään lisäksi laiminlyönti ja tekemättä jättäminen. (World Report on Violence and Health 2005, 21–23, hakupäivä 4.10.2013.)

Lindqvistin (2009, 18–19) mukaan parisuhdeväkivalta kohdistuu nykyiseen tai entiseen avio-, avopuoliso- tai seurustelukumppaniin. Parisuhdeväkivallan yleisin muoto on miehen naiseen kohdistama väkivalta. Myös Amerikan oikeusministeriön artikkelin mukaan isähahmot ovat yleisin perheväkivallan tekijä, joskin äitien ja muiden huoltajien väkivaltainen käytös on myös yleistä (Hamby ym. 2011, 1, hakupäivä 4.1.2014). Lepistö (2010, 23) kirjoittaa perheessä ilmenevän väkivallan tapahtuvan tyypillisesti puolisoitten välillä. Perheväkivalta vahingoittaa silti koko perhettä, erityisesti lapsia. Tässä opinnäytetyössä parisuhdeväkivalta sisällytetään perheväkivaltaan, koska lasten joutuessa parisuhdeväkivallan todistajiksi, he voivat tulla sekä psyykkisesti että fyysisesti kaltoinkohdelluiksi. Tällöin vanhempien välinen väkivalta voidaan mieltää myös lapsen kohdistuvaksi väkivallaksi. Amerikassa toteutetun tutkimuksen mukaan joka neljäs lapsi on altistunut jonkinlaiselle perheväkivallan muodolle elämänsä aikana. Lapset ovat usein todistamassa perheessä tapahtuvaa väkivaltaa. (Hamby ym. 2011, 1, hakupäivä 4.1.2014.)

Vanhemman lapsen kohdistamasta väkivallasta voidaan Lepistön (2010, 24–25, 27) mukaan puhua lapsen kaltoinkohteluna ja laiminlyömisinä. Kaltoinkohtelu kattaa fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen väkivallan sekä lapsen hoidon laiminlyönnin. Laiminlyönti tarkoittaa sitä, ettei hoivaaja huolehdi lapsen kehityksestä, jolloin lapsen tunne-elämä sekä psykososiaaliset tarpeet jäävät huomiotta. Emotionaalinen laiminlyönti tarkoittaa, että lapsen hoivaajilla ei ole lainkaan tai osittain tunneperäistä sidettä lapseen, eikä lapsen emotionaaliin tarpeisiin reagoida. Tämä voi johtaa siihen, ettei lapsen kanssa keskustella tai keskustelu tapahtuu hänelle sopimattomalla tavalla. Kaltoinkohtelun eri muodot nivoutuvat usein tiukasti toisiinsa, ja emotionaalisen laiminlyönnin voi-

daan katsoa kuuluvan kaikkiin kaltoinkohtelun muotoihin (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 16).

Lapseen kohdistuva fyysinen väkivalta on hoivaajan teko, jolla on tarkoitus aiheuttaa kipua, fyysisiä vammoja sekä tilapäisiä tai pysyviä toiminnan vaikeuksia. Pahimmillaan fyysisen väkivallan teko on tarkoitettu johtaa kuolemaan. (Lepistö 2010, 25.) Vanhemman lapseen kohdistaman fyysisen väkivallan yksi muoto on kuritusväkivalta, jota on aiemmin kutsuttu myös ruumiilliseksi kuritukseksi tai ruumiilliseksi rankaisemiseksi. Kuritusväkivallalla aikuinen pyrkii lasta rangaistakseen tai hänen toimintaa säädelläkseen aiheuttamaan lapselle kipua tai epä mukavan olon, ilman että tuottaa lapselle fyysistä vammaa. Kuritusväkivaltaa on aiemmin pidetty eri kulttuureissa hyväksyttävänä, jolloin aikuinen uskoo olevansa oikeutettu rankaisemaan lastaan fyysisesti. Tämä oletus on muuttunut osittain lainsäädännön muutosten seurauksena. Suomessa kuritusväkivalta on ollut laissa kiellettyä vuodesta 1984. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 16, hakupäivä 14.3.2014.)

Psyykkisellä väkivallalla tarkoitetaan, että hoivaaja ei tarjoa lapselle hänen kehityksensä mukaista ympäristöä, lapsi jää vaille turvaa ja lohtua tai hänen tunnetarpeisiin vastataan välinpitämättömästi. Psyykkisen väkivallan muotoja ovat myös esimerkiksi eristäminen, lapsen käyttäminen aikuisen tarpeisiin sekä pelottelu. (Lepistö 2010, 25.) Sinkkosen (2004, 76–78) mukaan psyykinen kaltoinkohtelu tarkoittaa, että lapsesta vastuussa olevat aikuiset viestivät käytöksellään lapsen olevan arvoton ja kelvoton. Muita psyykkisen väkivallan muotoja ovat muun muassa hyljeksiminen, halventaminen ja uhkailu. Psyykkisesti kaltoinkohdellut lapset elävät usein myös fyysisen ja henkisen väkivallan uhan alla.

Seksuaalinen väkivalta tai hyväksikäyttö on yksi perheväkivallan muoto. Lepistön (2010, 26–27) mukaan seksuaalisessa hyväksikäytössä lapsi alistetaan hänen ikäänsä kuulumattomalle seksuaalisuudelle, jota lapsi ei ymmärrä eikä siten voi antaa siihen suostumustaan. Seksuaaliseksi hyväksikäytöksi katsotaan myös tilanteet, joissa aikuinen ei tarkoituksellisesti hae nautintoa lapsen altistamisesta seksille, vaan lapsi joutuu esimerkiksi tahtomattaan seuraamaan aikuisten yhdyntöjä (Salo & Ståhlberg 2004, 103). Seksuaalisen hyväksikäytön yhteydessä käytetään termiä insesti, joka tarkoittaa perheen

sisällä tapahtuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä. Rikoslaisissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö määritellään siten, että alle 16-vuotiaan kanssa tehty seksuaalinen teko on rangaistava. Määritelmä sisältää sukupuoliyhteyden sekä teon, joka vahingoittaa lapsen kehitystä. (20.5.2011/540 20:6 §, hakupäivä 30.9.2013.)

2.3 Lapsen kokema kriisi ja trauma

Perheväkivalta kaikissa muodoissaan aiheuttaa mitä todennäköisimmin lapselle kriisin ja usein trauman. Psykkisellä kriisillä on kaksi eri tasoa; ulkoisessa realiteetissa koettu trauma, eli realiteettitrauma, sekä tämän todellisen trauman ihmisessä herättämä sisäinen trauma. Näillä kahdella kokemuksella on voimakas yhteys toisiinsa. Sisäisessä traumassa yksilön mielessä herää samoja tunteita, joita hän on kokenut realiteettitrauman yhteydessä, esimerkiksi lapsuudessaan. (Soisalo 2012, 162.) Poijula (2007, 35) kirjoittaa, että mikäli traumaa ei ole käsitelty ja kokemusta integroitu osaksi omaa elämänhistoriaa, alkaa trauma säädellä elämää. Seurauksena voi olla psykkinen häiriön kehittyminen.

Lapsuudessa ja nuoruudessa on erilaisia tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa trauman oireita. Lapsi tai nuori oireilee erilaisilla tavoilla persoonasta riippuen, mutta tyypillisiä trauman kokemuksen oireita 7-12 -vuotiailla ovat esimerkiksi poissaoleva, hajamielinen tai hyperaktiivinen käytös, vailla näkyvää syytä olevat kivut ja säröt, seksuaalisista kokemuksista vihjailu, kotoa karkaaminen, mielialan tai persoonan muutokset, masentunut tunnetila tai läheisyyteen kohdistuva pelokkuus. 12-18 -vuotiailla voi ilmetä edellisten lisäksi päihteiden käyttöä, haastavaa tai aggressiivista käyttäytymistä, seksuaalista hyväksikäyttämistä, itseä vahingoittavaa toimintaa sekä psykologista ahdistusta. (Soisalo 2012, 165–166.)

Lapsilla on suuri vakavan trauman kokemisen riski, mikä on uhka kehitykselle. Väki- valta ja seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttavat suurimman riskin kehityksen häiriintymiselle. (Poijula 2007, 39, 43). Suokas-Cunliffen (2006, 9, hakupäivä 3.2.2014) mukaan perheessä toistuvat traumatisoivat tapahtumat aiheuttavat kiintymyssuhteen vaurion, joka vaikuttaa lapsen persoonallisuuden kehitykseen. Lapsuuden kompleksinen traumatisoituminen on usein seuraus omien vanhempien vuosia harjoittamasta seksuaalisesta

hyväksikäytöstä, väkivallasta tai laiminlyönnistä. Tällöin lapsi joutuu turvautumaan vanhempaan, joka vahingoittaa häntä.

Rakenteellisen dissosiaatioteorian mukaan ihmisen persoona jakautuu traumatisoitumisen jälkeen näennäisen normaaliin osaan, joka jatkaa tavallista elämää erillään menneestä traumakokemuksesta sekä emotionaalisiin persoonan osiin, jotka kantavat trauman muistot niin mielen kuin kehon tasolla. Traumatisoituneella on kokemus siitä, ettei turvautuminen toiseen ihmiseen ole viisasta. Traumatisoitunut lapsi voi elää tavallista arkea erillään traumamuistoista, mutta jokin tilanne tai tekijä voi tuoda muiston pintaan. (Suokas-Cunliffe 2006, 10–13, hakupäivä 3.2.2014.) Keskisen (2005, 161, 305) mukaan väkivallan kokemuksista irtautuminen vaatii niin aikuiselta kuin lapselta traumaattisten tapahtumien ja niihin liittyvien tunteiden käsittelyä, koska "traumatisoituminen on psyykinen ja fyysinen tila, johon ulkoisten olosuhteiden muuttaminen ei ole riittävä ratkaisukeino".

3 PERHEVÄKIVALTA KOKENUT LAPSI PERUSKOULUYMPÄRISTÖSSÄ

Lapsi viettää suuren osan valveillaoloajastaan koulussa, jossa hän kohtaa useita aikuisia. Kodin ohella koululla on suuri rooli lapsen elämässä; se on paikka, jossa lapsen oireilu, pahoinvointi ja erilaiset koulunkäyntiongelmät nousevat herkästi esille. Koulun tulisi olla paikka, jossa mahdollisiin ongelmiin puututaan hyvissä ajoin, koska lapsia tulisi voida auttaa heidän luonnollisessa toimintaympäristössään. Väkipalta yhdistetään koulussa yleensä lasten keskinäiseen väkivaltaan ja koulukiusaamiseen. Ilmiönä perheväkivalta näyttää peruskoulussa, mutta sitä kokeneen lapsen tunnistaminen siellä voi olla vaikeaa. (Gråsten-Salonen 2003, 119.) Suomessa huomattava osa lapsista joutuu perheväkivallan kohteeksi laeista ja sopimuksista huolimatta, joten perheväkivallan varhaista tunnistamista ei voida korostaa liikaa (Söderholm & Kiviti-Kallio 2012, 14).

Lapsen kohtaama perheväkivalta on monitahoinen haaste. Perheväkivalta on yleistynyt ongelma ja onkin tärkeää, että koulun henkilöstöllä olisi enemmän valmiuksia ja mahdollisuuksia tunnistaa ja puuttua lasten kokemaan perheväkivaltaan (Gråsten-Salonen 2003, 119). Sen eri muotojen varhainen tunnistaminen lapsessa ja niihin puuttuminen on haaste erityisesti henkilöille, jotka päivittäin tapaavat ja tutkivat lapsia työssään. (Söderholm 2004, 14.)

Lapsen kasvatukseen osallistuvien ihmisten, kuten koulun henkilökunnan, tulee noudattaa lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, joka määrittelee lapsen huoltoa ja hyvinvointia koskevia säädöksiä. Sen mukaan lapselle tulee turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi vastaten lapsen yksilöllisiä tarpeita ja toivomuksia. Lapsen huollon on turvattava myönteiset ja läheiset ihmissuhteet, erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle on myös turvattava hyvä hoito ja kasvatusta sekä iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito. Lapselle tulee tarjota turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö. Lapsen tulee saada osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä, eikä häntä saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai muulla tavoin kohdella loukkaavasti. (8.4.1983/361 1:1§, hakupäivä 6.11.2013.)

Jotta lapsi saisi kasvulleen tukevan perustan, edellyttää se koulun ja kodin toimivaa yhteistyötä (Lämsä 2009, 55). Gråsten-Salosen (2003, 119) mukaan koululla ja kouluympäristöllä on merkittävä rooli lapsen elämässä. Koulu voi olla ainoa turvallinen ympäristö, jossa lapsi uskaltaa kertoa huolistaan ja vaikeuksistaan tai tuoda pahaa oloaan esille (Dufva 2001, 7). Tämän vuoksi koulussa käytettävissä olevilla resursseilla, tukitoimilla sekä ilmapiirillä on merkittävä vaikutus lasten elämänlaatuun (Opetusministeriö 2002, 24, hakupäivä 26.11.2013). Lapsen elämässä oleviin ongelmiin puututaan usein vasta sitten, kun ne ovat vaikeutuneet niin pahoiksi, että puuttuminen on välttämätöntä. Tilanteen selvittelyssä tarvitaan usein oppilashuoltoryhmän tukea. (Lämsä, Kiviniemi & Pönkkö 2009, 108.)

3.1 Oppilashuoltotyöryhmä lapsen hyvinvoinnin edistäjänä

Oppilashuoltotyöryhmä on moniammatillinen tiimi, jonka tavoitteena on oppilaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin ja tasapainoisen kehityksen edistäminen toiminnalla, joka pohjautuu koulun perustehtävään, eli opetus- ja kasvatustehtävään. Yksilön hyvinvoinnin tukemisen ohella, koulu yhteisöllisyyden ja yhteisön hyvinvoinnin tukeminen kuuluvat oppilashuollon tehtäviin. Oppilashuoltotyöryhmä voidaan mieltää eräänlaiseksi risteyskohdaksi, jossa eri toimintasektorit, opetustoimi, sosiaali- ja terveystoimi sekä keskeiset toiminnan tavoitteet ja sisällöt kohtaavat toisensa. Oppilashuoltotyöryhmä tekee ehkäisevää työtä yli hallintorajojen, ja onnistunut moniammatillinen yhteistyö luo perustan varhaiselle puuttumiselle. (Opetusministeriö 2002, 11, 26, hakupäivä 26.11.2013; Hietala ym. 2010, 65–67.)

Lastensuojelulaki velvoittaa koulun henkilökuntaa tarjoamaan apua ja puuttumaan lapsen tilanteeseen, jotta hänellä olisi oikeus turvalliseen kasvu ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Laki velvoittaa lasten ja perheiden kanssa toimivia viranomaisia tukemaan vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain. Lapsi ja perhe tulee tarvittaessa ohjata lastensuojelun piiriin. Lastensuojelulaissa on määritelty sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden ilmoitusvelvollisuudesta kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle suojeluntarpeesta olevasta lapsesta. (13.4.2007/417 1:1,2 §; 5:25 §, hakupäivä 6.11.2013.) Mikäli lastensuojeluilmoitusta ei

tehdä tarpeen vaatiessa, saattaa se aiheuttaa lapselle vakavan vaaratilanteen ja vaarantaa myös lapsen kehityksen (Söderholm & Kivittie-Kallio 2012, 17).

Oppilas kohtaa monia aikuisia kouluympäristössään, mutta läheisin hänelle on oma opettaja, jolla on ensisijainen asema oppilaan ongelmien havaitsemisessa ja ongelmiin puuttumisessa jo varhaisessa vaiheessa. Opettajan ja oppilaan välinen yhteistyö on alaluokilla tiivistä, koska sama opettaja opettaa oppilasta lähes päivittäin. Lapsen siirtyessä yläluokille vastuu oppilaasta jakaantuu usealle opettajalle ja yhteys opettajaan ei ole yhtä kiinteä kuin alaluokilla. Luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri on ensiarvoisen tärkeä, jotta lapsi pystyy kertomaan aroista ja kipeistä asioista. (Gråsten-Salonen 2003, 120–121; Opetusministeriö 2002, 40, hakupäivä 26.11.2013.)

Opettajien lisäksi oppilas on koulussa tekemisissä kuraattorin, koulupsykologin, koululääkärin, koulunkäynninohjaajan ja kouluterveydenhoitajan kanssa, jotka kaikki ovat merkittäviä oppilaan hyvinvoinnin kannalta. Kouluterveydenhuollon tehtävänä on muun muassa yhteistyössä muun oppilashuolto- ja opetushenkilöstön kanssa osallistua oppilaan oppimisen, tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmien tunnistamiseen ja selvittämiseen (STM & Stakes 2002, 28, hakupäivä 13.3.2014). Kouluterveydenhuollon rutiinitarkastuksissa tulisi seurata oppilaiden kokonaistilannetta, sekä huomioida lapsen mahdolliset pahoinpitelyyn tai seksuaalisen hyväksikäyttöön viittaavat oireet. Kouluterveydenhoitajan mahdollisuudet lapsen kokeman perheväkivallan tunnistajana ovat koulun muita työntekijöitä monipuolisemmat, koska oppilaat käyvät terveydenhoitajalla myös muiden syiden vuoksi. Ongelmana ovat kuitenkin koulujen suuret oppilasmäärät, sekä ajan ja muiden resurssien puute. (Gråsten-Salonen 2003, 123–125.)

Lastensuojelulaki velvoittaa kuntia järjestämään koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluita takaamaan oppilaan riittävän tuen ja ohjauksen koulunkäyntiin sekä ehkäisemään ja poistamaan oppilaan kehitykseen liittyviä sosiaalisia ja psyykkisiä vaikeuksia (13.4.2007/417 2:9 §, hakupäivä 6.11.2013). Gråsten-Salonen (2003, 126) mukaan koulukuraattorin työn painopiste on akuuteissa koulunkäyntiin liittyvissä ongelmissa, joita ovat esimerkiksi oppimisvaikeudet, tuntikäyttäytyminen, poissaolot ja kiusaaminen. Ongelmien taustalla voi olla oppilaan perheessä tapahtuva väkivalta, vaikka ongelmaa ei yleensä lähestytäkään perheväkivallan näkökulmasta. Lisäksi esimerkiksi oppilaan

oppimisvaikeuksien syyn selvittäminen on tärkeää, koska keskittymisvaikeudet voivat johtua perheväkivallan aiheuttamista psyykkisistä syistä. Oppilaan keskittyminen tunnilla voi olla heikompaa, jos hän elää kotona vaikeassa tilanteessa. Koulukuraattorin ja koulupsykologin rooleihin perheväkivallan tunnistajina liittyy sama ajankäytön ongelma kuin opettajilla ja terveydenhoitajilla, jolloin syvälinen perehtyminen oppilaaseen ja hänen tilanteeseensa saattaa jäädä vähäiseksi.

Kun jollain koulun henkilökunnasta on herännyt huoli oppilaasta, eikä tilanne korjaannu oppilaan ja vanhempien kanssa keskusteltaessa, otetaan oppilaan tilanne oppilashuoltotyöryhmän käsittelyyn. Oppilashuoltotyötä tehdään yhteistyössä oppilaan ja hänen huoltajiensa tai muun laillisen edustajan kanssa. Tarvittaessa järjestetään yhteistapaaminen, jossa käsitellään yksittäistä oppilasta koskevaa asiaa. Käsittelyyn voi osallistua vain välittömästi oppilaan opetukseen ja oppilashuollon järjestämiseen kuuluvat henkilöt. Oppilaan huoltajan tai muun laillisen edustajan kirjallisella suostumuksella käsittelyyn voi osallistua myös muita tahoja. (Hietala ym. 2010, 66; Perusopetuslaki 21.8.1998/628 7:31a §, hakupäivä 6.11.2013.)

Oppilaasta huolehtiminen vaatii koulun henkilökunnan keskinäistä luottamusta ja yhteistyötä. Koulun on jatkuvasti kehityttävä oppilaiden ja heidän huoltajiensa avoimessa kohtaamisessa ja vuorovaikutustaidoissa. (Opetusministeriö 2002, 40, hakupäivä 26.11.2013). Tällä tavoin oppilaan ongelmien varhainen tunnistaminen ja niihin puuttuminen koulussa mahdollistuvat. Koulun henkilöstöllä onkin olennainen asema lasten hyvinvoinnin ylläpitäjänä ja edistäjänä; toimivalla oppilashuoltotyöryhmällä on selkeä malli puuttua ja käsitellä lasten kasvuoloihin liittyviä vaikeuksia, kuten perheväkivaltilanteita. Oppilashuoltotyöryhmä toimii myös olennaisena tukiryhmänä opettajalle perheväkivaltilanteiden selvittelyssä, jolloin ryhmä tarjoaa moniammatillista asiantunte- musta ja tietoa tukipalveluista. Ryhmä voi toimia opettajalle ja muille koulun työnteki- jöille myös työnohjauksellisessa roolissa ja taustatukena. (Dufva 2001, 20, 54.)

3.2 Perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistaminen

Orazen (2012, 224) mukaan perheväkivaltaa koskevissa tutkimuksissa on osoitettu, että väkivallalle altistumisen seuraukset eivät juuri eroa väkivallan kohteeksi joutumisen

seurauksista. Yhteenvetotutkimuksiin perustuen jopa noin neljälläkymmenellä prosentilla väkivallalle altistuneista lapsista on arvioitu olevan erilaisia, hoitoa vaativia oireita. Väkivallan kohteeksi joutuneiden lasten on kuitenkin havaittu oireilevan enemmän.

Pelon ja väkivallan uhkan ilmapiirissä eläminen on lapselle erittäin raskasta. Perusturvallisuuden tunteen järkkäytyminen voi traumatisoida lasta. (Gråsten-Salonen 2003, 121–122). Erikssonin, Brunon ja Näsmanin (2013, 87) mukaan tutkimuksissa on osoitettu, että väkivallalle altistuminen on vakava riskitekijä kaikilla kehityksen osa-alueilla, ja sillä on sekä suoria että epäsuoria seurauksia. Lapsen perheväkivallalle altistumisen negatiiviset vaikutukset voivat olla sekä lyhyt- että pitkäaikaisia. Lapset reagoivat väkivallalle altistumiseen yksilöllisesti ja eri tavoin – jotkut eivät osoita mitään selviä merkkejä tai merkit tulevat esiin vain tietyllä elämän osa-alueella. Myöskään Orasen (2012, 225) mukaan kaikki väkivallalle altistuneet lapset eivät oireile ulospäin näkyvästi. Tällöin lapsella voi olla tilanteessa käytössään runsaasti suojaavia ja selviytymistä tukevia tekijöitä, jolloin lapsi todella selviytyy tilanteesta.

Koulumenestyksen ylläpitäminen voi toimia lapsella yhtenä minän puolustuskeinona (Eriksson ym. 2013, 87). Myös Gråsten-Salosen (2003, 122) mukaan oppilaan koulunkäynti voi sujua vaikeasta perhetilanteesta huolimatta hyvin, ja hän saattaa olla hyvinkin vastuullinen. Oppilas voi myös hävetä perheväkivaltaa ja perhetilannettaan niin paljon, että peittää tilanteen siten, ettei se näy koulussa. Kouluympäristö voi toimia lapselle myös turvallisena pakopaikkana, jossa hän ei halua ottaa esille kotitilannettaan. Orasen (2012, 225) mukaan näkyvien oireiden puuttuminen saattaa äärimmillään viitata tilanteeseen, jossa lapsi on eristänyt kokonaan omat tunteensa ja pahat kokemuksensa mielestään, koska pelkää väkivallan paljastumista ja siitä seuraavaa rangaistusta. Tilanne on huolestuttavin silloin, kun lapsen kokemukset ovat vakavia ja jatkuneet pitkään, suojaavia tekijöitä ei juuri ole tai kukaan lapsen elämään kuuluvista aikuisista ei ole huomannut mitään huolestuttavaa lapsen käyttäytymisessä.

Anttosen (2013, 42–43) mukaan perheväkivaltaa kohdanneen lapsen yksiselitteinen tunnistaminen koulussa on vaikeaa, koska oppilaan kohtaamat ongelmat, vaikeudet ja oireilu kietoutuvat sisäkkäin monien muiden asioiden kanssa. Opettajat tunnistavat perheväkivaltaa kohdanneen lapsen parhaiten ja varmimmin hänen puheidensa perusteella;

peräti 43 % opettajista oli saanut kotona koetun perheväkivallan tietoonsa tätä kautta. Gråsten-Salosen (2003, 121–122) mukaan oppilaan huoli omasta perhetilanteestaan saattaa olla niin suuri, että hän voi kertoa perheen tapahtumista avoimesti kaikkien kuullen helpottaakseen omaa oloaan. Avoin kertomus kotitilanteesta on avunhuuto, jolloin oppilas odottaa, että häntä kuunnellaan. Oppilas voi olla kotitilanteesta niin ahdistunut tai pelätä perheenjäsenensä hengen puolesta, ettei hän häpeä tai epäröi kertoa tilanteesta opettajan ja muiden oppilaiden kuullen. Tunnistaminen on tapahtunut jo lapsen kertoessa perheväkivallasta, mutta ratkaisevaa on se, kuuleeko opettaja lasta ja miten hän suhtautuu kuulemaansa (Anttonen 2013, 42–43).

Dufvan (2001, 54) mukaan suurin osa väkivaltatilanteista tulee työntekijöiden tietoon lapsen käyttäytymisen, osa fyysisten merkkien, perusteella. Oppilaan pahoinvoinnista voi myös löytyä viitteitä esimerkiksi hänen kuvaamataidon töistään tai ainekirjoituksistaan (Gråsten-Salonen 2003, 121). Lisäksi opettajat saavat tietää perheväkivallasta muun muassa oppilaan taustatiedoista, muun koulun henkilökunnan kautta kuultujen tapahtumien myötä tai oppilaan käyttäytymisessä näkyvien muutosten perusteella. Myös Anttonen (2013, 42–43) mukaan opettajat tunnistavat perheväkivaltaa oppilaan tunnetilan muutoksien, näkyvien fyysisten merkkien ja perheen muiden ongelmien tai tukiverkostojen kautta.

Lapsi oireilee yleensä sen hetkisen kehitysvaiheensa tärkeimpien haasteiden alueilla. Kouluikäisellä väkivallalle altistumiseen voi liittyä vaikeuksia kaverisuhteissa, alttiutta kiusaamiseen tai kiusatuksi joutumiseen, käytöshäiriöitä, oppimisvaikeuksia sekä emotionaalisia oireita. Väkivaltakokemukset voivat ilmetä masentuneisuutena ja kohonneena itsemurha-alttiutena sekä varhaisena itsenäistymisenä. Väkivallalle altistuminen voi aiheuttaa lapselle yksinäisyyden ja eristyneisyyden kokemuksia. Väkivaltaan liittyvä salaisuus voi eristää kavereista, koska lapsi saattaa uskoa, ettei kenelläkään muulla ole samanlaisia kokemuksia kuin hänellä. (Oranen 2012, 224.) Perheväkivalta saattaa vaikuttaa käyttäytymiseen siten, että lapsi on varautunut, epäluottavainen tai pelokas vanhempiaan tai muita aikuisia kohtaan. Lapsi voi myös pelätä kotiinlähtöä. Toisaalta lapsella saattaa ilmetä liiallisen ystävällistä käyttäytymistä tuntemattomien ihmisten parissa ja hän voi olla erittäin mukautuva. (Soisalo 2012, 207.)

Fyysinen väkivalta aiheuttaa uhrille usein ulkoisia ruhjeita, kuten mustelmia, palovammoja, nyrjähdyksiä, luunmurtumia, puremia tai haavoja. Lapsi voi peitellä ruhjeitaan esimerkiksi pukeutumisella ja pitää vuodenaikaan nähden erikoisia vaatteita. (Soisalo 2012, 172, 207.) Räsänen ja Moilanen (2004, 92–93) mukaan pahoinpidellyiksi joutuneet kouluikäiset lapset ovat usein masentuneita, vetäytyviä tai aggressiivisia. Heidän itsetuntonsa voi olla heikko, eivätkä he kykene kontrolloimaan itseään. Heidän voi olla vaikea ymmärtää ja jäsentää heitä ympäröivää maailmaa. Myös toisten tunnetilojen tai sosiaalisten roolien ymmärtäminen ja nimeäminen on usein hankalaa. Oireet voivat liittyä pahoinpitelyn seurauksena syntyviin psyykkisiin häiriöihin, joista tavallisimpia ovat traumaperäinen stressihäiriö, masennus ja käytöshäiriöt.

Emotionaalisella kaltoinkohtelulla voi olla useita vaikutuksia lapsen kehitykseen. Se voi vaikuttaa esimerkiksi kiintymyssuhteen laatuun, joka puolestaan on yhteydessä vuorovaikutukseen. Emotionaalista väkivaltaa kokenut lapsi saattaa kärsiä heikosta itsetunnosta, sekä käyttäytyä passiivisesti ja pelokkaasti tai vastaavasti aggressiivisesti ja vaativasti (Soisalo 2012, 208.) Varhaislapsuudessa koettu emotionaalinen kaltoinkohtelu voi vaurioittaa keskushermoston kehitystä, mikä voi näkyä myöhemmin vaikeutena tunnistaa sosiaalisia signaaleja ja hallita voimakkaita tunteita. (Sinkkonen 2004, 83.)

Seksuaalisella hyväksikäytöllä on aina vakavat seuraukset. Se on lapselle niin terveydellinen kuin psykologinenkin ongelma ja riskitekijä myöhemmälle kehitykselle. Lapsen psyykkinen ja seksuaalinen kehitys häiriintyy, kun hän joutuu tilanteisiin, joihin ei ole henkisesti tai fyysisesti valmis. Seksuaalinen hyväksikäyttö voi johtaa vakaviin häiriöihin kiintymyssuhteessa ja aiheuttaa ahdistusta, häpeää, syyllisyyttä ja hylkäämisen pelkoa. Masennus, päihteiden väärinkäyttö sekä epäsosiaalinen käytös ovat yleisiä seurauksia. Hyväksikäyttö hämmentää lapsen persoonallisuutta ja vaikuttaa sekä fyysiseen että psykososiaaliseen kehitykseen heikentävästi. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä psyykkisiä häiriöitä ovat esimerkiksi traumaperäinen stressihäiriö, masennus, ahdistushäiriö, dissosiaatiohäiriö ja syömishäiriö. Uhri voi myöhemmässä iässä kärsiä huonosta itsetunnosta, tunteiden säätelyn puutteesta sekä yleisistä ihmissuhdeongelmista. (Räsänen & Moilanen 2004, 96; Soisalo 2012, 172, 182 – 183.)

Merkkejä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ovat fyysiset kivut, levoton tai ikätasolle sopimaton erikoisen seksuaalinen käytös, lapsen tietämys hänelle kuulumattomista asioista sekä ongelmalliset suhteet aikuisiin ja ikätovereihin (Soisalo 2012, 207). Taskisen (2003, 50–52) mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäily voi tulla ilmi joko lapsen kertomuksesta tai läheisten aikuisten huolena lapsen oireista tai muusta hyvinvoinnista. Epäily voi herätä myös jonkin tutkimuksen yhteydessä. Asia voi ilmetä lapsen leikeissä, tai lapsi voi kertoa osan tapahtuneesta ja viitata esimerkiksi hirveään salaisuuteen.

Mikäli ammattilainen epäilee lapsen olevan perheväkivallan uhri, tulisi hänen ohjata keskustelua niin, että saisi selville lapsen tämänhetkisen elämäntilanteen ja olosuhteet. Tämä vaatii luotettavaa ja hyvää suhdetta ammattilaisen ja lapsen välillä. On merkittävää, että jokainen lapsi kohdataan sensitiivisesti huomioiden hänen yksilöllisen tilanteensa ja oman näkökulmansa. (Eriksson ym. 2013, 26.) On huomioitava, että havaitut merkit ja oireet eivät automaattisesti tarkoita henkilön olevan lähisuhde- tai perheväkivallan uhri. Merkit ja oireet saattavat kuitenkin herättää epäilyksen ja siksi väkivallan mahdollisuus tulee selvittää. (Soisalo 2012, 206–207.) Koulun henkilökunnan jäsenten näkemys ”ideaalista” väkivallan uhrista voi olla muotoutunut kulttuurisesta oletuksesta, jonka mukaan uhri mielletään passiiviseksi, riippuvaiseksi ja avuttomaksi. On lapsia, jotka eivät mukaile tätä oletusta ja vaarana onkin, ettei heitä ymmärretä uhreiksi. Tämä voi johtua koulun henkilökunnan perheväkivaltaa koskevan ohjauksen, koulutuksen ja tuen puutteesta. (Eriksson ym. 2013, 87.)

Yksi suuri perheväkivallan tunnistamista vaikeuttava tekijä on sen emotionaalinen kieltäminen. Lapsen tilanne voi olla aikuiselle niin ahdistava, ettei hän pysty kohtaamaan sitä ja tiedostamattaan torjuu sen. Perheessä tapahtuvan väkivallan tunnistamista estää myös se, että väkivallan merkit eivät aina ole niin selkeitä, että tilanteeseen ymmärrettäisiin puuttua riittävän varhain. Varsinkin lapsuusiässä tapahtuva emotionaalinen laiminlyönti jää tästä syystä usein kokonaan tunnistamatta. Koulupäivät ovat usein kiireisiä ja varsinkin yläluokilla oppilasmäärät ovat suuria, mikä voi vaikuttaa opettajien kykyyn paneutua tarkemmin tietyn oppilaan tilanteeseen. Akuutissa tilanteessa on tärkeää, että opettajalla on mahdollisuus keskustella oppilashuollon kanssa oppilaasta ja hänen tilanteestaan. (Gråsten-Salonen 2003, 122–123; Söderholm 2004, 12.)

3.3 Perheväkivaltaan puuttumisen vastuu ja velvollisuus

Anttonen (2013, 47–48) kuvaa opettajan puuttumisen edellytyksiä oppilaan kohtaamaan perheväkivaltaan, jotka hän jakaa neljään eri pääteemaan: koulun sisäinen yhteistyö, koulun ja kodin välinen yhteistyö, koulun ja muiden tahojen välinen yhteistyö sekä opettajan henkilökohtaiset ominaisuudet. Opettajien näkemysten mukaan tärkein näistä on koulun sisäinen yhteistyö, johon sisältyy moniammatillinen tukiverkosto, selkeät toimintaohjeet ja esimiehen taitava johtaminen. Toimiva oppilashuoltotyöryhmä on opettajien mielestä tärkeä, jotta he saavat tukea havainnoilleen ja pystyvät jakamaan vastuuta. Myös Dufvan (2001, 54–55) mukaan koulun mahdollisuudet vaikuttaa ja auttaa oppilasta perheväkivaltilanteessa ovat kirjallisten toimintaohjeiden ja työntekijää tukevan oppilashuoltotyöryhmän varassa. Koulun ja kodin välisessä yhteistyössä opettajat kokevat tärkeäksi hyvät ja avoimet välit vanhempiin ja oppilaaseen. Avoin keskusteluyhteys ja perheen yhteistyökyky mahdollistavat avoimen vuorovaikutuksen koulun ja kodin välillä. Opettajat pitävät tärkeänä myös oppilaan avoimuutta sekä sitä, että oppilas itse kertoo tilanteestaan.

Anttosen (2013, 49) mukaan opettajat kokevat oppilaan tilanteeseen puuttumisen kannalta olennaiseksi saumattoman tiedonkulun koulun ja muiden tahojen välisessä yhteistyössä. Tiedonvaihto voi tapahtua oppilaan entisen ja nykyisen opettajan välillä, mutta useimmiten tiedonkululla tarkoitetaan koulun ja sosiaalitoimen välistä yhteistyötä. Usein opettajat toivovat varmistusta siitä, että oppilas on saanut apua. Opettajan henkilökohtaiset ominaisuudet, persoona ja ammatillinen toiminta vaikuttavat kykyyn olla tarkkaavainen ja havainnoida oppilasta. Myös aiemmilla perheväkivaltaan liittyvillä kokemuksilla on opettajien mukaan merkitystä, jotta heillä olisi rohkeutta puuttua asiaan. Opettajat nimeävät keskeiseksi asiaksi luottamisen omaan kykyyn tulkita tilanteita ja kykyyn ”lukea rivien välistä”. Myös Dufvan (2001, 54–55) mukaan koulun työntekijöiden toiminta perheväkivallan ilmitulon jälkeen on suuressa määrin riippuvainen heidän omista tiedoistaan ja taidoistaan.

Gråsten- Salonen (2003, 133–134) mukaan selkeästä perheväkivaltilanteista koskevasta ohjeistuksesta ja toimintamalleista olisi hyötyä koulussa, koska niiden avulla henkilökunta osaisi toimia perheväkivaltilanteen tullessa ilmi. Jokainen perheväkivaltilanne

on yksilöllinen, mutta koko koulun tiedossa oleva yhteinen toimintakäytäntö auttaisi henkilökuntaa viemään asiaa eteenpäin. Varsinaisen auttamisen lisäksi kouluympäristössä tulisi käsitellä väkivaltaa ilmiönä ja sen vaikutuksia lapsen elämään. Väkivalta-aiheeseen liittyvä opetus olisi tarpeellista oppilaiden, vanhempien ja opettajien kannalta.

Jos lapsen kokemaan perheväkivaltaan ei puututa ajoissa, lapsi on vaarassa joutua hänen kasvuaan ja kehitystään vaarantavaan kierteeseen. Pisimmillään seuraukset voivat näkyä lapsen kyvyssä toimia itse aikuisena ja turvallisena vanhempana. (Söderholm 2004, 14.) Notkon (2000, 32, 34, 49, 59) mukaan perheessä tapahtuvaan väkivaltaan on kuitenkin usein vaikea puuttua ulkopuolelta. Perheen sisäinen väkivalta synnyttää tarpeen erilaisille ulkopuolisille auttamiskeinoille, jotka ovat tarkoitettu uhreille ja myös väkivallan tekijöille. On olennaista ymmärtää, että perheessä ja muissa läheisissä suhteissa tapahtuva väkivalta ei ole yksityisasia. Väkivallan moninaisuus voi olla yksi syy siihen, että väkivaltaan puuttuminen on koettu ongelmalliseksi. On syytä huomioida kaikki eri tavat, joilla perheissä käytetään väkivaltaa ja millaisia mahdollisia seurauksia tällä moninaisuudella on.

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUS- TEHTÄVÄT

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvailla ala- ja yläkoulun oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja tilanteeseen puuttumisesta peruskoulussa. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, miten oppilashuoltotyöryhmien jäsenet tunnistavat perheväkivaltaa kokeneen lapsen ja miten he puuttuvat tilanteeseen peruskoulussa. Tutkimuksessa kuvaillaan myös koulujen oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kehittämistarpeita ja -ideoita liittyen perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamiseen ja tilanteeseen puuttumiseen. Opinnäytetyön tuottamasta tiedosta hyötyvät peruskoulujen henkilökunta sekä oppilaat ja perheet. Lisäksi Kouluhyvinvointihanke voi hyödyntää opinnäytetyössä tuotettua tietoa kehittäessään toimintaansa mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistämässä sekä hyvinvointikoulun kehittämisessä.

Tutkimuksella etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millaisia kokemuksia peruskoulun oppilashuoltotyöryhmien jäsenillä on perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja tilanteeseen puuttumisesta?
- 2) Millaisia kehittämissuhteita peruskoulun oppilashuoltotyöryhmien jäsenillä on perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamiseen ja tilanteeseen puuttumiseen?

Tiedon tuottamisen lisäksi tutkimuksen tavoitteena on kehittää ja kartuttaa omaa ammatillista osaamistamme. Tutkimuksen jokaisessa vaiheessa toimimme sosiaalialan arvojen ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti, mikä edellyttää jatkuvaa eettistä reflektiota. Tutkimuksen tekeminen tukee yhteiskunnallisen analyysitaitomme kehittymistä, koska perheväkivalta on koko yhteiskuntaa koskeva sosiaalinen ongelma. Tutkimus edistää osaamistamme analysoida huono-osaisuutta ja epätasa-arvoa aiheuttavia ilmiöitä sekä lisää valmiuksiamme arvioida niiden vaikutuksia ja toimia niitä ehkäisevästi niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasolla. Tavoitteena on, että tutkimusprosessin myötä sisäistämme reflektiivisen ja tutkivan työotteen. Koko prosessin ajan pohdimme

valintojamme reflektiivisesti useasta näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksen toteuttaminen neljän hengen ryhmässä antaa arvokasta kokemusta ryhmätyöskentelyn luonteesta sekä lisää valmiuksiamme toimia ryhmässä joustavasti ja vastuuta jakaen. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 18–19.)

5 TUTKIMUKSEN MENETELMÄLLISET VALINNAT

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja kohderyhmä

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusotteella, koska kiinnostus kohdistui kokemusten, eli perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisen ja tilanteeseen puuttumisen, yksityiskohtaisiin rakenteisiin. Lisäksi kiinnostuksen kohteena olivat yksittäisten toimijoiden, oppilashuoltotyöryhmien jäsenten, merkitysrakenteet. (Metsämuuronen 2008, 14.) Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan laajentaa tietoa tutkitavasta aiheesta ja tuottaa teoreettisia kuvauksia ilmiöistä etenkin silloin, kun kiinnostuksen kohteena olevasta aiheesta on niukasti aiempaa tietoa, tai tutkittavaan ilmiöön halutaan uusia näkökulmia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkimukseen osallistuvien henkilöiden subjektiivisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta todellisuuteen; pyritään siis jäsentämään tutkittavaa todellisuutta tutkimukseen osallistuvien näkökulmasta. (Kylmä, Vehviläinen-Julkunen & Lähdevirta 2003, 609–610, hakupäivä 23.10.2014.) Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena olivat yksittäisten ihmisten kokemukset. Kuvailimme oppilashuoltotyöryhmien jäsenten omia henkilökohtaisia ja ainutlaatuisia kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen kohtaamisesta kouluyhteisössä sekä jäsenten mahdollisia kehittämisideoita ja -tarpeita aiheeseen liittyen.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, johon sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Tutkimuskohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedonkeruun välineenä sekä laadullisten menetelmien, kuten haastattelun, käyttöä aineiston hankinnassa. Suositaan siis menetelmiä, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” tulevat esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152, 155.) Yksi tällaisista menetelmistä on ryhmähaastattelu, jota käytimme tämän tutkimuksen aineiston keruussa. Kohderyhmäksi valitsimme ala- ja yläkoulun oppilashuoltotyöryhmien jäsenet. Aineiston keruu tältä kohderyhmältä oli tarkoituksenmukainen valinta tässä tutkimuksessa, koska oppilashuoltotyöryhmä, tai joku sen jäsenistä, käsittelee perheväkivaltatapauksia peruskoulussa. Olimme yhteydessä tutkimukseen osallistuneiden koulujen rehtoreihin, joita pyysimme tiedottamaan tutkimuksestamme oppi-

lashuoltotyöryhmien jäseniä. Tutkimuksemme kannalta ei ollut olennaista määritellä tarkemmin osallistuneiden jäsenten lukumäärää tai ammattia. Vaadittavaa oli oppilashuoltotyöryhmään kuuluminen.

5.2 Aineiston keruu

Valitsimme kvalitatiivisen tutkimuksemme aineistonkeruumenetelmäksi haastattelun, jota tutkimuskysymyksemme ohjasivat. Tiedonkeruumenetelmänä haastattelu on ainutlaatuinen, koska siinä ollaan kielellisessä vuorovaikutuksessa haastateltavien henkilöiden kanssa. Sen etuna on, että aineiston keruuta voidaan säädellä joustavasti tilannetta ja vastaajia myötäillen. Haastattelu on perusteltu menetelmä tässä opinnäytetyössä, koska tutkimuksen aihe on vaikea ja koetaan usein intiimiksi, ja vastausten suuntia on vaikea määritellä etukäteen. Haastattelutekniikaksi valitsimme avoimen ryhmähaastattelun, koska näemme ihmisen aktiivisena ja sosiaalisena toimijana, joka pystyy vaikuttamaan omaan toimintaansa ja ympäristöönsä. Humanistinen ihmiskäsitys ymmärtää ihmisen itseohjautuvana ja tavoitteellisesti toimivana, omiin kehitysmahdollisuuksiinsa luottavana, sekä omat valintansa tekevänä. Ihminen nähdään vastuullisena, yksilöllisenä ja ainutkertaisena. Oppilashuoltotyöryhmän toiminta on moniammatillista ja tiivistä. Ryhmähaastattelutilanteessa tutkittavat toimivat ryhmänä kertoen ja arvioiden omia havaintojaan ja kokemuksiaan toistensa kanssa. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2011, 116; Hirsjärvi ym. 2004, 194–195; Nykänen 2006, hakupäivä 19.3.2014.)

Avoin haastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa haastattelija ohjaa keskustelua tavoitteenaan selvittää haastateltavien ajatuksia, mielipiteitä ja käsityksiä tutkittavasta aiheesta. Teimme haastattelutilanteeseen tueksi haastattelurungon, jonka pääkohdat muodostuivat tutkimuskysymyksistämme (LIITE 1). Saatavia vastauksia selvennetään ja syvennetään tarpeen mukaan esittämällä tarkentavia kysymyksiä. Olennaista on tarkastella tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman laajasti. Kvalitatiiviseen tutkimukseen valitaan osallistujiksi henkilöt, jotka tietävät mahdollisimman paljon tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, jota tutkimuksella pyritään jäsentämään. Lähtökohtana on induktiivisuus, jolla tarkoitetaan päättelyä yksittäistapauksista yleisiin väitteisiin. Aineiston keräsimme etukäteen määritellyltä, eli harkinnanvaraiselta tutkimusjoukolta, joka koostui

yhteistyökoulujen oppilashuoltotyöryhmien jäsenistä. (Ronkainen ym. 2011, 116; Hirsjärvi & Hurme 2000, 58–59; Kylmä ym. 2003, 610–611, hakupäivä 23.10.2014.)

Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina niin, että jokainen meistä haastatteli yhden, ala- tai yläkoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenistä koostuvan ryhmän. Ryhmähaastattelun jäsenet olivat saman työyhteisön jäseniä, eli he tunsivat toisensa entuudestaan jollain tasolla. Ennen haastatteluiden toteuttamista jaoimme haastateltaville saatekirjeen (LIITE 2), joka sisälsi tietoa opinnäytetyöstämme, haastattelutilanteesta ja aineistojen tuhoamisesta sekä yhteystietomme. Haastattelut aloitettiin esittäytymiskierroksella ja tutkimuksen perustietojen ja tutkimuskysymysten kertauksella. Ryhmässä käytävän keskustelun oli tarkoitus olla vapaata ja rentoa. Haastattelijat toimivat tutkimustehtävien kannalta oleellisten kysymysten esittäjinä, tilanteen tarkkailijoina sekä tarkentavien kysymysten esittäjinä. Haastattelijat olivat vastuussa jokaisen haastateltavan kuulluksi tulemisesta. Haastatteluissa käytettiin apuna nauhuria, jotta kaikki kerätty materiaali saatiin tallennettua. (Ronkainen ym. 2011, 116; Hirsjärvi ym. 2004, 193–195.)

Haastattelutilanteeseen valmistautuminen edellytti huolellista suunnittelua sekä haastattelijan rooliin ja tehtäviin paneutumista. Ennen varsinaisia haastatteluja suoritimme esihaastattelun ennalta valitulle ryhmälle. Esihaastatteluryhmä koostui kolmesta eri sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisesta. Sen avulla pystyimme kokeilemaan kysymysten toimivuutta ja ymmärrettävyyttä. Esihaastattelun jälkeen pystyimme tarkentamaan kysymyksiämme ja saimme kokemusta haastattelutilanteesta toimimisesta ja ryhmähaastattelun ohjaamisesta, mikä auttoi varsinaisten haastatteluiden toteuttamisessa.

5.3 Aineiston sisällönanalyysi

Analyysiprosessi tarkoittaa kokonaisuudessaan sitä, että aineisto puretaan ensin osiin, jonka jälkeen samantapaiset aineiston osat yhdistetään yhteen. Lopuksi aineisto kootaan uudestaan kokonaisuudeksi, joka vastaa tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimustehtäviä. (Kylmä ym. 2003, 612, hakupäivä 23.10.2014.) Opinnäytetyössä käytettiin perusanalyysimenetelmänä sisällönanalyysia, jota voidaan pitää yksittäisenä metodina, mutta myös väljänä teoreettisena kehyksenä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Aineisto analysoitiin induktiivisesti, eli aineistolähtöisesti, jolloin lähtökohtana oli aineiston monitahoi-

nen ja yksityiskohtainen tarkastelu tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten ohjaamana. (Hirsjärvi ym. 2004, 155; Kylmä ym. 2003, 612, hakupäivä 23.10.2014.) Tutkimusaineisto koostui haastattelunauhoista, jotka eivät sellaisinaan sopineet analysoitaviksi, vaan aineisto oli käsiteltävä hallittavaan muotoon. Tässä tutkimuksessa se tarkoitti aineiston litterointia, eli puhutun sisällön kirjoittamista tekstiksi. (Ronkainen ym. 2011, 118–119.)

Tuomin ja Sarajärven (2009, 91–92) mukaan aineistoa analysoitaessa tulee rajata juuri se aihe, josta tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Tämän opinnäytetyön kiinnostuksenkohteet näkyvät tutkimuksen tarkoituksessa ja tehtävissä. Kun tutkimuksen aineistoa aletaan analysoida, on sitä tarkasteltava mahdollisimman avoimesti. Aineisto ei välttämättä kerro tutkittavasti ilmiöstä tutkijan ennalta olettamalla tavalla, koska haastateltavien näkökulmat tutkimuksen kohdeilmiöstä voivat poiketa tutkijan omasta, ja he voivat liittää siihen erilaisia puolia kuin tutkija. (Ronkainen ym. 2011, 122.) Litteroidut aineistot luettiin huolella läpi, jotta haastattelut hahmottuivat kokonaisuuksina.

Analyysissä aineisto luokitellaan, jota kutsutaan varsinaiseksi analyysiksi. Luokittelussa aineisto ryhmitellään erilaisten aihepiirien perusteella, minkä jälkeen aineistosta voidaan etsiä tutkimuskysymyksiin vastaavia aiheita. Luokiteltujen aineistojen sisällä oleville näkemyksille voidaan etsiä yhteisiä ominaisuuksia, joista muodostetaan ala- ja yläluokat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Jokainen meistä erotteli omasta litteroidusta aineistostaan tutkimuskysymysten mukaisia asioita karkeasti värikoodeilla. Jaoimme siis tunnistamisen ja puuttumisen kokemukset sekä kehittämisehdotukset omiin pääluokkiin, jotka täten muodostivat kolme osa-aluetta tuloksiin. Pääluokkien muodostamisen jälkeen tutkimme ala- ja yläkoulun aineistoja erillään toisistaan, joista muodostui sisällönanalyysimme yläluokat. Tämän jälkeen muodostimme samankaltaisista ilmauksista omat alaluokat ja nimesimme niille omat otsikot yhdistäväksi tekijäksi. Tiivistimme jokaisen alaluokan alla olevan asian muutama sanaan. Tiivistetty ja luokiteltu aineisto koottiin kaavioihin, jotka havainnollistivat saamiamme tuloksia, ja joiden avulla pystyimme niitä vertailemaan ja yhdistelemään (LIITE 3). Aineiston analyysissä omiksi alaluokiksi hahmottui varsinaisten tutkimuskysymysten ohella perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamista ja tilanteeseen puuttu-

mista edistävät ja vaikeuttavat tekijät. Nämä tekijät olemme ottaneet mukaan tuloksiin, tulosten tarkasteluun sekä pohdintaan.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Ihmistieteissä eettiset kysymykset ovat esillä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Tutkimushaastattelussa, jossa ollaan suorassa kontaktissa tutkittaviin henkilöihin, eettiset kysymykset ovat erityisen monisäikeisiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19–20.) Eettisyyttä arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, millainen on hyvä tutkimus, mitä tutkitaan ja miten tutkimusaihe on valittu. Lisäksi on arvioitava tutkimusaiheen arkaluontoisuutta ja tutkimukseen osallistuvien haavoittuvuutta, pohdittava menetelmällisiä valintoja sekä arvioitava tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien suhdetta aineiston keruussa, analyysissä ja raportoinnissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125–126; Kylmä ym. 2003, 612, hakupäivä 23.10.2014.)

Valitsemamme aiheen tutkiminen on eettisesti ja laadullisin tutkimusmenetelmin perusteltua, koska perheväkivalta on yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, jota on toistaiseksi tutkittu vähän juuri peruskoulun näkökulmasta. Aiheemme on tärkeä, koska perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistaminen ja tilanteeseen puuttuminen lapsen keskeisessä kasvu- ja toimintaympäristössä, koulussa, on yhteydessä lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, turvallisuuteen ja oikeuteen saada olla lapsi. Lapsen kanssa tekemisissä olevien aikuisten on suojeltava lasta kaikenlaiselta väkivallalta ja hänelle on taattava mahdollisuus kasvaa ja kehittyä turvallisessa ympäristössä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 1:1,2,4 §, hakupäivä 6.11.2013.)

Ihmisoikeudet muodostavat pohjan ihmisiä koskevan tutkimuksen eettisyydelle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127). Tutkimus on aina tutkijan valintojen ja ajattelun kautta suodatettavaa. Ennen tutkimuksen suorittamista tutkijan tulee punnita omia lähtökohtiaan, arvojaan ja asenteitaan tutkittavaan ilmiöön. Esimerkiksi väkivaltarikollisuudesta on haasteellista tehdä eettisesti kestävä tutkimusta, jos tutkijalla on vahvat omat näkemykset tästä yhteiskunnallisesti ristiriitaisena pidetyn ilmiön luonteesta. (Pohjola 2007, 23.) Tässä tutkimuksessa sitouduimme toimimaan ihmisoikeuksia kunnioittaen sekä työskentelemään ammattieettisiä periaatteita noudattaen. Pohdimme omia käsityksiämme,

oletuksiamme ja asenteitamme perheväkivallasta jo tutkimuksen alkuvaiheessa. Tässä tutkimuksessa perheväkivaltaa lähestytään uhrien sijasta oppilashuoltotyöryhmien jäsenten näkökulmasta, mikä teki vaikean asian tutkimisesta tutkijan asemasta katsottuna eettisesti helpompaa.

Kylmä viittaa aiempaan tutkimukseensa kuvatessaan eettisyyden keskeisiksi periaatteiksi itsemääräämisen, hyvän tekemisen, vahingon tuottamisen välttämisen ja oikeudenmukaisuuden (Kylmä ym. 2003, 612, hakupäivä 23.10.2014). Eettisyyteen kuuluu tutkimukseen osallistuvien henkilöiden oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131). Ennen tutkimusaineiston keräämistä opinnäytetyösuunnitelma hyväksyttiin ohjaajilla, jonka jälkeen se lähetettiin yhteistyökouluille luettavaksi. Tutkimusluvut haettiin yhteistyökouluilta ja tutkimukseen osallistuville henkilöille annettiin infokirjeellä oleelliset tiedot tutkimuksen suorittamisesta (LIITE 4). Haastateltavat henkilöt olivat vapaaehtoisia ja heillä oli oikeus kieltäytyä tutkimuksesta. Huomioimme tutkimusaiheen raskauden haastattelutilanteessa, jonka myötä lähestyimme haastateltavia ymmärtäen, kunnioittaen ja avoimuudella. Aineiston keruusta saamamme tiedot olivat luottamuksellisia ja käytimme niitä ainoastaan tutkimuksen tekemiseen. Kiinnitimme erityistä huomiota yksityisyyden suojaan; suojasimme yhteistyökoulujen ja haastateltavien henkilöllisyydet aineistoa käsiteltäessä ja raporttia tehdessä pitämällä tiedot salassa. Sitouduimme noudattamaan lupauksia ja toimimaan rehellisesti koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimusraportin valmistuttua tuhoamme tutkimusaineistot ja muut opinnäytetyötämme koskevat aineistot.

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa pohditaan, kuinka totuudenmukaista tietoa tutkimuksella on pystytty tuottamaan. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuskriteereissä korostetaan tutkimuksen ja sen tulosten uskottavuutta sekä sen osoittamista. (Kylmä ym. 2003, 612–613, hakupäivä 23.10.2014.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan yhtenäisenä kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus eli koherenssi painottuu. Tutkimusraportin tulee olla selkeä kertomus tutkittavasta ilmiöstä, itse tutkimusprosessista ja sen tuloksista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.) Kiinnitimme huomiota tutkimuksemme luotettavuuteen koko tutkimusprosessin ajan. Pohdimme metodologisten valintojen sopivuutta ja tarkoituksenmukaisuutta tutkimuksemme kannalta. Perustelimme metodologiset valintamme, kuvasimme aineiston keruun ja

analyysin vaiheet sekä saadut tutkimustulokset tarkasti. Tässä tutkimuksessa olemme huolehtineet siitä, että tutkimuksemme tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset ovat selkeitä ja saadut tulokset vastaavat näihin muodostaen johdonmukaisen, selkeän ja helposti ymmärrettävän kokonaisuuden. Tutkimusraporttia viimeisteltäessä tarkensimme työmme nimeä vastaamaan paremmin sisältöä.

Refleksiivisyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkijan on oltava tietoinen omista lähtökohdistaan tutkijana sekä arvioitava, kuinka hän vaikuttaa aineistoonsa ja tutkimusprosessiinsa (Kylmä ym. 2003, 613, hakupäivä 23.10.2014). Suunnitelmavaiheessa luotettavuutta pohtiessamme, nousivat esille omat ajatuksemme ja käsityksemme tutkittavasta ilmiöstä ja sen valinnasta sekä itsestämme tutkijoina. Keskustelimme yhdessä näistä ajatuksista, käsityksistä ja mahdollisista ennako-oletuksista ja huomioimme niiden vaikutuksen tutkimuksen teossa. Tietoperustassa tutkittavaa ilmiötä sekä perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamista ja tilanteeseen puuttumista peruskoulussa kuvattiin monipuolisesti. Perusteellisesti, kattavasti ja huolella rakennettu tietoperusta tutkittavasta ilmiöstä lisäsi varmuuttamme toimia tutkijoina. Tämän ansioista pystyimme keskittymään tutkimuksemme kannalta olennaisiin asioihin aineiston keruun ja aineiston analyysin aikana.

Luotettavuuden arvioinnissa keskeistä on myös vahvistettavuus. Laadullisen tutkimuksen todellisuuteen liittyviin perusoletuksiin sisältyy ajatus siitä, että todellisuuksia on monia, joka tarkoittaa sitä, etteivät tutkijat välttämättä tulkitse samaa aineistoa samalla tavalla. Erilaiset tulkinnat lisäävät ymmärrystä tutkimuskohteesta, eivätkä ole ongelmallisia tutkimuksen luotettavuuden kannalta. (Kylmä ym. 2003, 613, hakupäivä 23.10.2014). Olemme neljän hengen ryhmässä seuranneet prosessin kulkua ja kiinnittäneet huomiota toistemme työskentelyyn.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee huomioida myös tulosten siirrettävyys, millä tarkoitetaan sitä, että tiedon on oltava riittävän kuvailevaa, jotta tulosten siirrettävyyttä muihin tilanteisiin voidaan arvioida. Laadullisen tutkimuksen tulokset auttavat ymmärtämään tutkittavaa aihetta erilaisissa todellisuuksissa. Tutkimuksen avulla voidaan tuottaa myös uutta teoretietoa ja tuloksia voidaan tulevaisuudessa hyödyntää jatkotutkimusten pohjana. (Kylmä ym. 2003, 613–614, hakupäivä 23.10.2014.) Tutki-

mustamme ja sen tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi tulevissa ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä sekä erilaisissa hankkeissa. Myös yhteistyökoulut voivat hyödyntää tutkimuksen tuloksia kehittäessään toimintaansa. Toivomme tutkimuksemme kannustavan tekemään samankaltaisia tutkimuksia myös muualla Suomessa, jotta tutkimuksemme tulokset saisivat vahvistusta ja lisää luotettavuutta.

6 KOKEMUKSIA PERHEVÄKIVALTA KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMISESTA JA TILANTEESEEN PUUTTUMISESTA ALAKOULUSSA

Tuloksissa kuvaillaan alakoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja tilanteeseen puuttumisesta. Kursivoidut tekstit ovat suoria lainauksia haastatteluista.

6.1 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia tunnistamisesta

Alakoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenten mukaan oppilaan perheessä tapahtuvan väkivallan ilmi tuleminen on harvinaista peruskoulussa, mutta suurella osalla oli kuitenkin jonkinlaisia kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen kohtaamisesta ja perheväkivallan tunnistamisesta peruskoulun alaluokilla. Kokemusten mukaan lapset ovat usein itse tuoneet kotona tapahtuvan väkivallan esiin jollain tavalla, kuten kertomalla siitä opettajalle tai terveydenhoitajalle. Tällöin aikuinen on pystynyt tarttumaan asiaan heti, sekä kysymään lapselta suoraan kodin tilanteesta. Lapsen uskomisen ja lapsen viestin vakavasti ottaminen edistävät perheväkivallan varhaista tunnistamista ja sen selvittämistä. Perheväkivalta on tullut esille myös erilaisten koulussa annettujen tehtävien, kuten kirjoitelmien kautta. Lisäksi leikki ja sen kautta tehdyt havainnot ovat herättäneet aikuisten epäilyksen mahdollisesta perheessä tapahtuvasta väkivallasta.

” - - kirjotti kirjotelmavihkoon sellasen tarinan - - niinku se ois totta kaikki- -”

Oppilashuoltotyöryhmän jäsenet painottivat, että mikäli aikuisella herää huoli lapsesta, tai on edes pieni epäily mahdollisesta perheväkivallasta, tulee lasta kannustaa kertomaan asiasta. Lisäksi korostettiin, että henkilökunnalla tulisi olla uskallusta kysyä asiasta suoraan oppilaalta. Erilaisten väkivallasta johtuvien merkkien huomaaminen oppilaassa olisi tunnistamisen kannalta erittäin merkittävää, jotta asiat saataisiin etenemään niiden vaatimalla tavalla. Kun koulussa on lapsia, joiden vanhempia sisaruksia on otettu huostaan väkivaltatilanteiden vuoksi, yrittää henkilökunta seurata saman perheen nuorempia lapsia tarkemmin.

Haastateltavien kokemusten mukaan luokanopettaja on useimmiten henkilö, joka havaitsee oppilaassa olevia mahdollisia perheväkivallan merkkejä. Opettaja kohtaa päivittäin oppilaitaan ja oppii näin nopeasti tunnistamaan mahdolliset muutokset esimerkiksi käyttäytymisessä. Erityisopettajan ajateltiin tunnistavan merkkejä muita opettajia helpommin, koska luokassa on keskimäärin kymmenen oppilasta, jolloin oppilastuntemus voi olla luokanopettajaa parempi. Tällöin käytöksen muuttuminen ja ulkoiset, perheväkivallasta johtuvat merkit on yleensä huomattu heti. Terveystarkastuksen rooli nousi opettajien ohella merkittäväksi perheväkivallan tunnistamisessa. Toisaalta haastateltavat totesivat, että terveydenhoitaja näkee terveystarkastuksissa vain sen hetkisen tilanteen, eikä lapsessa juuri silloin välttämättä ole ulkoisesti näkyviä merkkejä.

Perheväkivaltaa on tunnistettu ulkoisista merkeistä. Mustelmat sekä erilaiset jäljet kasvoissa ovat herättäneet aikuisen huomion. Tällaisissakin tilanteissa lapsen kanssa jutteleminen, ja sitä kautta asian selvittäminen on haastateltavien mielestä tärkeää. Kokemuksista ilmeni, että lapset voivat suojella salaisuuttaan todella pitkään ja keksiä epämääräisiä vastauksia opettajan esittämiin kysymyksiin. Opettajan pitkäjänteisyys ja epäilyksen puheeksi ottaminen on kokemusten mukaan edesauttanut tunnistamista.

Haastateltavat keskustelivat siitä, kuinka ulkoisten merkkien lisäksi tulisi kiinnittää huomiota lapsen käytökseen ja sen mahdolliseen muuttumiseen perheväkivallan seurauksena. Lapsella on havaittu ”kummallista käytöstä” koulussa, mikä on kiinnittänyt useamman aikuisen huomion. Alistuminen, mukautuminen, erityisen levoton käytös ja liiallinen miellyttämisenhalu ovat herättäneet pohtimaan, mikä käytöksen taustalla mahdollisesti on. Näiden havaintojen tueksi haastateltavat ovat jutelleet muiden lapsen koulupäivän aikana tekemisissä olevien aikuisten kanssa, ja huomanneet, että heillä on samanlaisia havaintoja ja kokemuksia lapsen käytöksestä. Kokemusten mukaan lapsen käytöksen muuttumisen taustalla saattaa olla henkinen väkivalta ja erikoinen vallankäyttö perheessä. Kokemusta oli myös siitä, että oppilaan käytös muuttui toista oppilasta kohtaan väkivaltaiseksi, mikä selittyi sillä, että samanlainen käytös oli sallittua kotona.

”- - kolomastuokkalaisia poikia oli - - aina tuolla läpsi välitunnilla toisiaan. - - tuli niiltä pojilta semmonen viesti ku niitä puhutettiin, että se on sallittua heillä kotona, että ku he kotona saa niinku läpsyä, että aina ku tulee ristiriita niin saa läpsästä toista- -”

6.2 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia puuttumisesta

Tärkeänä asiana perheväkivaltaan puuttumisessa koettiin yhteistyön merkitys niin ammattilaisten kesken, kuin lapsen perheen kanssa. Kokemusten mukaan väkivaltatilanteisiin puuttuminen lähtee ensisijaisesti liikkeelle siitä, että epäilyksen herättyä tilanteesta keskustellaan työkavereiden kanssa ja kartoitetaan mahdollisesti samankaltaisia havaintoja oppilaasta. Monialainen yhteistyö koettiin tärkeäksi perheväkivaltaan puuttumisessa. Toimivalla yhteistyöllä saadaan luotua yhteinen näkemys siitä, miten asiassa edetään, ja se antaa myös mahdollisuuden asian tarkastelemiselle useasta näkökulmasta. Haastateltavat kertoivat kaipaavansa tukea muulta työyhteisöltä havainnoilleen ja tulkinnoilleen, jotta he uskaltavat lähteä viemään asiaa eteenpäin.

Yhteyden ottaminen kotiin nähtiin tärkeäksi heti alkuvaiheessa, jotta vanhemmat saadaan mukaan keskusteluun ja tilanteen selvittämiseen. Vanhemmat eivät aina ole olleet yhteistyöhaluisia ja ovat kiistäneet epäilysten paikkansapitävyyden. Tällöin mukaan on otettu usein myös lastensuojelun viranomainen.

”sitten se on lastensuojelun asia jo, että jos tulee vahvasti semmonen olo, että siinä on sen lapsen etu uhattuna. Ja jotenki tuntuu, että jos vanhemmat sitten kieltää tai että on semmonen huoli, niin sehän riittää (yhteydenotto lastensuojelun viranomaiseen).”

Vaikka yhteyden ottaminen kotiin koettiin tärkeäksi perheen väkivaltatilanteeseen puuttumisessa, koettiin se myös vaikeaksi. Lapsi voi kieltää kotiin soittamisen, ja puhelun mahdollisia seurauksia kotona on vaikea arvioida. Usein puhelut pyritäänkin aloittamaan varovaisesti kuulumisia kysellen ja asian hienovaraisesti esittäen. On siis mietittävä, miten asian ottaa kodin kanssa puheeksi niin, ettei lapsi kärsisi entistä enempää.

”kun lapsi kertoo jotaki, niin se, että millä lailla sinne kotiin sen asian ottaa puheeksi niin, että se lapsi ei kärsi entistä enemmän siitä. Että miten mä voisin varmistua siitä, että minä en aiheuta omalla toiminnallani sille lapselle enemmän kärsimystä, kun mitä se on jo nyt saanut kokea. Se on mun mielestä se tosi vaikea asia.”

Koulussa toimivan psykologin tehtäviin kuuluu kriisiryhmien ja kriisipalavereiden pitäminen. Tällaisia on pidetty tilanteissa, joissa perheessä on esimerkiksi kriisiytynyt

erotilanne ja sen seurauksena väkivallan uhka. Palavereita on pidetty sekä lapsille että aikuisille, ja niiden myötä tilanne kotona on rauhoittunut. Tärkeänä koetaan, että perheväkivaltaa kohdanneilla perheillä ja lapsilla on riittävän kattava tukiverkosto, jotta he saavat tarpeeksi apua. Myös lastensuojelun kotikäynnit ja tilanteen seuraaminen ovat olennaisia. Haastateltavat toivoivat, että perheväkivaltilanteisiin voitaisiin puuttua varhaisemmassa vaiheessa, jotta näin laajoihin tukitoimiin ei tarvitsisi ryhtyä.

Haastateltavien mukaan oppilaan kouluhyvinvoinnin taustalla on oppilaan ja opettajan välinen luottamus. Jotta vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen ja esimerkiksi kotitilanteen kartoittaminen oppilaan kanssa on ylipäänsä mahdollista, tarvitaan henkilökunnalta pitkäjänteistä työtä. Lisäksi aiemmat puuttumistilanteissa toimimisen kokemukset painottuivat varmuutta luovana tekijänä.

6.2.1 Puuttumista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä

Haastateltavien kokemusten mukaan perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistaminen ja tilanteeseen puuttuminen on vaikeaa kouluuyhteisössä. Perheväkivalta ajatellaan edelleen ”myyttinä”, ja siihen puututtaessa koetaan mentävän perheen yksityisasioihin. Haastateltavat korostivat, että perheväkivaltatapauksissa ja niihin puuttumisessa on tärkeää luottamuksellinen suhde oppilaaseen ja perheeseen. Haastateltavat keskustelivat myös moniammatillisen yhteistyön merkityksestä. He korostivat henkilökunnan yhteisen näkemyksen tärkeyttä ja sitä, että eri alojen ammattilaiset toimivat hyvin yhteen ja saavat tukea toisiltaan. Yhteistyö mahdollistaa oppilaan tilanteen tarkastelun monesta eri näkökulmasta, unohtamatta vanhempien näkemysten ja kokemusten kunnioittamista yhteistyössä. Työhistoria ja aiemmat kokemukset perheväkivaltilanteisiin puuttumisesta koettiin lisäävän valmiuksia ja varmuutta toimia tilanteissa, kun taas vastavalmistuneilla nuorilla työntekijöillä ei välttämättä ole valmiuksia toimia vaikean ja pelottavan asian kanssa. Haastateltavat korostivatkin erityisesti työyhteisöltä saatavan tuen merkitystä perheväkivaltatapauksissa.

”- - ei ollut valmiuksia kohdata niin kauheita asioita oman oppilaan taholla. - - mulla oli hirmu hyvä se tuki. Siis todella hyvä tuki- - kollegojen tuki tosi suuri samoin rehtorin- -”

Oppilashuoltotyöryhmän jäsenet painottivat, että henkilökunnalla tulisi olla uskallusta kysyä vaikeistakin asioista ja ottaa niitä puheeksi lasten ja vanhempien kanssa. Myös muiden lasta ympäröivien yhteisöjen ja ihmisten merkitys perheväkivaltatilanteissa ja niihin puuttumisessa on ensiarvoinen. Ympäröivillä yhteisöillä tulisi olla rohkeutta ja uskallusta puuttua perheväkivaltatilanteeseen turvatakseen lapsen hyvinvoinnin.

”- varmaan sitä semmosta uskallusta sitten kysyä niitä vaikeitakin asioita- - pitää just olla se, että tietää miten toimii- -”

Eri kulttuurien väliset erot voivat tuoda haasteita perheväkivaltatilanteiden käsittelyyn. Suomessa fyysinen kurittaminen on kiellettyä, mutta joissain maissa sitä voidaan vielä pitää hyväksyttävänä keinona lasten kasvatuksessa.

”- nämä kulttuurierot, että Suomeenkin tulee eri kulttuureita, eri ihmisiä joissa on erilaiset tavat toimia- - olemisen kulttuuri tai kurittamisen kulttuuri voi olla ihan erilainen- -”

Yhdeksi perheväkivaltaan liittyväksi haasteeksi voi muodostua se, etteivät vanhemmat uskalla ottaa asiaa puheeksi, koska he voivat pelätä lasten huostaanottoa. Haasteeksi koettiin myös henkisen väkivallan tunnistaminen. Perheessä ei välttämättä tiedosteta henkistä väkivaltaa; kotona vallitsevaan painostavaan tunnelmaan on voitu tottua, eivätkä perheenjäsenet välttämättä tunnista olevansa henkisen perheväkivallan uhreja.

7 KOKEMUKSIA PERHEVÄKIVALTAAN KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMISESTA JA TILANTEESEEN PUUTTUMISESTA YLÄKOULUSSA

Tuloksissa kuvaillaan yläkoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja tilanteeseen puuttumisesta. Kursivoidut tekstit ovat suoria lainauksia haastatteluista.

7.1 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia tunnistamisesta

Yläkoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenillä oli eniten kokemusta puheen perusteella tapahtuneesta oppilaan kokeman perheväkivallan tunnistamisesta. Osa oppilaista avautuu pienen kahdenkeskisen jutustelun jälkeen, kun he ovat jo todella väsyneitä kotiolojensa vuoksi. Tällöin on tärkeää varata riittävästi aikaa keskusteluun ja rauhallinen tila. Oppilaat ovat myös oma-aloitteisesti kertoneet kodin tapahtumista, esimerkiksi jäämällä oppitunnin jälkeen kertomaan opettajalle omia kokemuksiaan tunnilla käsitellystä, väkivaltaan liittyvästä aiheesta. Oppilas on lisäksi voinut mennä kuraattorin puheille hakeakseen apua tilanteeseensa. Perheväkivaltaa on tullut ilmi myös epäsuorasti puheen perusteella.

”Sitte se poika itki aivan suunnattomasti ja se sano että hän ei halua että isä tulee ja hakkaa.”

Perheväkivalta on tullut koulun henkilökunnan tietoon myös muiden perheenjäsenten kautta. Vanhemmat sisarukset tai toinen vanhemmista on kertonut perheväkivallasta henkilökunnalle. Kokemusta oli myös siitä, että oppilaan vanhempi on hakenut koulun henkilökunnalta apua ja tukea tilanteeseen, jossa lapsi käyttäytyi kotona häntä kohtaan uhkaavasti. Joskus riitaisten avioerojen yhteydessä toinen vanhemmista on kertonut kotona tapahtuneesta väkivallasta.

Epäily mahdollisesta perheväkivallasta on syntynyt myös oppilaan käyttäytymisen perusteella. Oppilaalla on voinut olla oppimisvaikeuksia, myöhästelyä, poissaoloja tai huomionhakuista käytöstä. Epäilystä ovat voineet vahvistaa fyysiset merkit, esimerkiksi

mustelmat. Epäily perheväkivallasta on syntynyt myös pelkästään fyysisten merkkien perusteella.

”- - oli mustelmia ja sitä sitten lähettiin terveydenhoitajan kanssa selvittämään että mihin se liittyy -- sitä vietiin sitten eteenpäin --.”

Haastateltavien kokemusten mukaan eräs selvä oire kodin ongelmista on se, ettei oppilas luota aikuisiin koulussa. Kun tällaiseen oppilaaseen saa synnytettyä luottamussuhteen, alkaa puheista paljastua kotona tapahtuvaa väkivaltaa tai ainakin sen uhkaa.

Haastatteluista ilmeni jokavuotisen terveystarkastuksen olevan yksittäinen tapa tunnistaa perheväkivaltaa. Kyselyssä kysytään erikseen väkivallan eri muotojen kokemisesta. Kun oppilas ei ole lainkaan vastannut väkivallan kokemista koskevaan kysymykseen, on terveydenhoitaja ottanut asian puheeksi, jonka myötä perheväkivaltaa on tunnistettu.

Perheväkivallan tunnistamista peruskoulussa edesauttaa tieto oppilaan kotona olevista haasteista, tai kokemukset saman perheen samaa koulua aiemmin käyneiden vanhempien sisarusten oireilusta hankalien kotiolojen takia. Joissain tapauksissa perheväkivalta on tullut ilmi vasta myöhemmin, kun perheen kanssa on selvitelty jotain muuta ongelmaa. Perheväkivaltaa on siis epäilty oppilasta koskevien tietojen ja kokemusten perusteella jo varhaisessa vaiheessa, tai tunnistettu vasta jotain muuta perheen ongelmaa selvitettyä.

”- - on tullu ilmi jokin asia ja perheväkivalta-asiat jotakin muuta kautta sitten, joku jotenki muuten muu ongelma eteen ja se on sitten selvinny myöhemmin.”

Haastateltavien mukaan oppilaan pidempiaikainen tunteminen antaa hyvän pohjan mahdollisen perheväkivallan tunnistamiselle. Tällöin epäily on syntynyt siitä, miten oppilas on puhunut perheestään ja kotioloistaan. Myös ulkoinen olemus ja mieliala voivat osaltaan vaikuttaa epäilyksen syntymiseen.

7.1.1 Tunnistamista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä

Oppilashuoltotyöryhmän jäsenet kokivat oppilaan ja aikuisen välisen luottamuksen perheväkivallan tunnistamista edesauttavaksi tekijäksi. Haastateltavien mukaan oppilasta, jolla on vaikeuksia koulussa, esimerkiksi voimakkaita käytöshäiriöitä, on hyvä jututtaa pidemmän aikaa rauhallisessa ympäristössä. Tilanteen rauhallisuus edesauttaa luottamuksen syntymistä, jolloin oppilas voi kyetä kertomaan esimerkiksi vaikeista kotioloista. Haastatteluissa korostui myös koulun kokopäiväisen kuraattorin merkitys väkivaltatilanteiden tunnistamisessa ja niihin puuttumisessa.

”Meillä on hirveen hyvä tilanne, ku meillä on kanava ja meillä on talossa kokopäiväinen kuraattori, että se on se varmaan se väylä.”

Yksi aineistosta ilmi käynyt perheväkivallan tunnistamista vaikeuttava tekijä on se, ettei oppilas vahvista aikuisella herännyttä epäilystä, esimerkiksi silloin kun häneltä kysytään suoraan asiasta. Yläkoululaisten ajatellaan olevan ikänsä myötä pidättyväisempiä kertoamaan perheensä asioista, tai he ovat sisäistäneet ajatuksen, että perheväkivallasta ei kuulu puhua kodin ulkopuolella.

Toisena suurena tunnistamisen esteenä koettiin ajan vähäisyys. Yläkoulun aineenopettajien oppitunnit ovat lyhyitä ja tiiviitä, jolloin aikaa ei koettu jäävän oppilaiden tarkempaan havainnointiin. Perheväkivallan tunnistaminen vaatii kokemusten mukaan yleensä pidempiaikaisen suhteen oppilaaseen. Tunnistamista vaikeuttaa myös se, että perheväkivalta ajateltiin perheen sisäiseksi asiaksi, jota voi olla ulkopuolisen vaikea tavoittaa.

”Se on vaikia aihe, niinku semmonen salattu, perheen sisäinen asia kuiteski, jota on aika vaikia, aika vaikia tavottaa sitte tämmösen yksittäisen työntekijän.”

7.2 Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksia puuttumisesta

Oppilashuoltotyöryhmän jäsenten kokemuksista ilmeni, että väkivallan tunnistamisen tai epäilyksen heräämisen jälkeen lapsen tilanteeseen puututtiin erilaisin tavoin ammattista riippuen. Haastateltujen mukaan kaikki mahdolliset lapsen kohtaamaan perheväkivaltaan liittyvät epäilykset tai tiedot viedään eteenpäin jollekin oppilashuoltotyöryhmän

jäsenelle, jolloin puuttuminen on jo tapahtunut. Haastateltavat kertoivat ottavansa mieluiten jonkun koulun henkilökunnasta ”työparikseen”, yleensä kuraattorin tai terveydenhoitajan, selvittämään perheväkivaltaepäilystä. Kuraattoria lukuun ottamatta, kukaan koulun henkilökunnasta ei ole ollut suoraan yhteydessä vanhempiin tai muihin viranomaisiin perheväkivaltaepäilyn tai -tiedon ilmetessä.

”- - luokanopettaja ylleensä kyssyy jonku oppilashuollon kaverin tueksi ja avuksi siihen haastavaan tilanteeseen.”

Perheväkivaltaa kokeneen lapsen tilanteeseen puuttuminen on pääasiallisesti edennyt kuraattorin tekemän lastensuojeluilmoituksen kautta. Kokemusten mukaan lastensuojeluilmoituksia on tehty muun muassa puheen perusteella tunnistetusta oppilaan perheessä tapahtuneesta väkivallasta. Perheväkivaltaa epäiltäessä asiasta on myös kysytty suoraan oppilaalta, minkä myötä siihen on saatu vahvistus. Kun oppilaalla on huomattu fyysisiä merkkejä mahdollisesta perheväkivallasta, on tilanteeseen puututtu yhdessä terveydenhoitajan kanssa. Ilmeni, että oppilaasta on tehty lastensuojeluilmoitus muiden syiden takia, kuten käyttäytymisongelmien, myöhästelyiden ja poissaolojen, vaikka taustalla on lisäksi ollut perheväkivaltaepäily.

”Sitte siitäki lapsesta kyllä tehtiin lastensuojeluilmoitus niinkö ihan muista syistä, ettei oikeestaan niinku sen perheväkivaltaepäilyn myötä.”

Oppilashuoltotyöryhmän jäsenet kokivat, että perheväkivalta on raskas ja herkkäluontoinen aihe, joten siitä on hankala ottaa yhteyttä kotiin. Haastattelussa ilmeni, että kuraattorin työtehtäviin kuuluu olla yhteydessä vanhempiin, ja hän tekee pääsääntöisesti lastensuojeluilmoituksen puuttuakseen lapsen elämässä tapahtuvaan perheväkivaltaan. Näin asia siirtyy kunnan lastensuojelun viranomaisen hoidettavaksi, jonka jälkeen koulun on tärkeä antaa lapselle tehostettua tukea jatkossa. Tukemista vaikeuttaa kuitenkin se, että koulu saa harvoin tiedon asian käsittelystä, etenemisestä ja tehdyistä päätöksistä.

7.2.1 Puuttumista edistäviä ja vaikeuttavia tekijöitä

Haastattelussa tuli esille perheväkivaltaa kokeneen lapsen tilanteeseen puuttumista vaikeuttavia tekijöitä. Kokemusten perusteella opettajan on vaikea ottaa yhteyttä kotiin perheväkivaltaepäilyksen herättyä. Yhteydenotto miellettiin kuuluvan enemmän esi-

merkiksi kuraattorille tai rehtorille. Esiin nousi myös näkemys siitä, että perheväkivalta-asiat eivät liity koulutyöhön. Tämän vuoksi yhteydenotto kotiin koettiin vaikeana, varsinkin jos vanhempia ei entuudestaan tunnettu. Haastatteluissa ilmaistiin lisäksi, että perheväkivalta-asiat ovat kaukana koulutyöstä, mikä nostaa kynnyistä puuttua lapsen tilanteeseen.

"Kuitenkin aika kaukana koulutyöstä se asia (perheväkivalta)."

Haastateltavat ovat joskus jälkeenpäin jääneet pohtimaan tapausta, jossa lastensuojeluilmoitus on päätetty jättää tekemättä. Lisäksi on pohdittu, olivatko vanhemman kanssa käydyt keskustelut auttaneet perheen ja lapsen tilannetta. Omaan ammatillisuuteen ja ammatilliseen harkitsemiskykyyn ja päätöksentekoon liittyvä epävarmuus voi siis muodostua esteeksi puuttumiselle.

Ilmeni, että kulttuuriset taustat vaikuttavat perheväkivaltaepäilykseen suhtautumiseen ja siihen puuttumiseen. Perheessä tapahtunutta väkivaltaa on selitetty esimerkiksi vanhempien kulttuurisista taustoista johtuvaksi, jos on tiedetty tai epäilty väkivallan olevan sallittua perheen lähtökulttuurissa. Perhekulttuuriin sekaantumisen välttäminen ja väkivaltaisten tekojen sivuuttaminen kulttuuriin seikkoihin vedoten voi estää puuttumisen perheen tilanteeseen.

"- - kulttuurista varmaan tuli - - siellähän ilmeisesti on niinku sallittuaki semmonen lapsen fyysinen kurittaminen."

Myös se, että lapsi on haluton puhumaan perheensä asioista, on este perheväkivaltaan puuttumiselle. Perheväkivaltaepäilyksen ilmetessä asiasta on voitu kysyä oppilaalta, mutta hän ei ole halunnut puhua tai vahvistaa epäilystä oikeaksi.

Haastatteluissa nousi esiin useita perheväkivaltaan puuttumista edesauttavia keinoja. Oppilashuoltotyöryhmän jäsenillä on tiedossa, kenen kanssa he voivat keskustella perheväkivaltaepäilyksestä ja miten he voivat lähteä viemään asiaa eteenpäin. Väkivaltaepäilyksen tai -tiedon saanut henkilö ottaa todennäköisimmin ensimmäisenä yhteyttä kuraattoriin, koska hän toimii koulun ja kunnan sosiaalityön linkkinä. Osa haastateltavista kertoi ilmoittavansa asiasta terveydenhoitajalle, rehtorille tai jollekin oppilashuol-

totyöryhmän jäsenelle. Oppilashuoltotyöryhmän jäsenelle kertominen edesauttaa välitöntä asiaan puuttumista, tilanteen monipuolista pohtimista sekä jatkotoimien suunnittelua moniammatillisesti.

"- - jonku kanssa oppilashuoltoryhmästä varmaan ensimmäisenä juttelee, kysyy että mitä mieltä on ja mitä tehhään."

Tunnistamisen lisäksi koulussa toimiva kokopäiväinen kuraattori ja terveydenhoitaja nähtiin myös puuttumista edesauttavana tekijänä. Näin ollen henkilökunnalla on kanava, jota kautta on helppo olla yhteydessä oppilasta koskevissa asioissa ja puuttua ongelmatilanteisiin helpommin. Kunnan sisäinen yhteistyö koettiin toimivaksi, ja monen toimijan kesken tapahtuvaa yhteistyötä pidettiin sujuvana. Sujuvat ja monipuoliset yhteistyökuviot koettiin edesauttavan lapsen elämässä tapahtuvaan perheväkivaltaan puuttumista.

"Meillä yhteistyö toimii kunnassa hyvin, se ei ole sellanen ongelma, yhteistyötä saahaan tehtyä monen toimijan kanssa."

Haastateltavien mukaan kotiin on helppo ottaa yhteyttä ja tilanteeseen puuttua, kun tuntee oppilaan vanhemmat jo ennestään. Jos vanhempiin ei ole aiemmin oltu kontaktissa henkilökohtaisesti, ilmoitetaan puuttumista vaativassa tilanteessa perheestä kunnan lastensuojeluun.

"Oon aina tuntenu ne vanhemmat joille soitan, etten koskaan soita minulle tuntemattomalle vanhemmalle jos olen oppilaalta kuullut jostain asiasta. Sitten pitää lähtä lastensuojelun kautta jos ei itellä ole ollu mitään kontaktia vanhempiin eikä tiää mikä se tilanne siellä kotona on."

Lapsen elämässä tapahtuvaan perheväkivaltaan puuttuminen koettiin helpompana, kun aiempaa kokemusta on kertynyt samankaltaisista tapahtumista sekä tilanteen kohtaamisesta ja sen luonteesta.

"Joo kyllä se auttaa sitten kun on kokemusta siitä."

8 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA PERHEVÄKIVALTAAN KOKENEEN LAPSEN TUNNISTAMISEEN JA TILANTEESEEN PUUTTUMISEEN

Tuloksissa kuvaillaan sekä ylä- että alakoulun oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kehittämisideoita tai kehittämisen tarpeessa olevia asioita perheväkivaltaan kokeneen lapsen tunnistamiseen ja tilanteeseen puuttumiseen. Alakoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenet kaipasivat eniten lisäkoulutusta sekä selkeitä yhteisiä toimintaperiaatteita ja -malleja, jotka helpottaisivat perheväkivaltatilanteisiin puuttumista ja tilanteissa toimimista. Yläkoulun oppilashuoltotyöryhmä koki suurena kehittämiskohteena oppilaille annettavan ajan lisäämisen, minkä ajateltiin tukevan myös luottamuksen syntymistä oppilaiden ja henkilökunnan välillä sekä parantavan oppilastuntemusta.

8.1 Tiedon lisääminen lisäkoulutuksen avulla

Alakoulun puolella yhtenä isona tunnistamista ja puuttumista edistävänä tekijänä nähtiin perheväkivallan käsitteen tietoiseksi tekeminen ja lisäkoulutus aiheesta. Jos perheväkivaltaa ilmiönä tuotaisiin koulumaailmassa enemmän esille, henkilökunnalle voisi muodostua selkeämpi ja laajempi käsitys siitä, mitä kaikkea perheväkivaltaan kuuluu. Tärkeänä koettiin myös tiedon lisääminen perheväkivallasta ja sen seurauksista oppilaassa. Mahdollisten seurausten parempi tunteminen voisi edesauttaa perheväkivallan tunnistamista. Myös koulun henkilökunnan ja perheiden yleisluonteisen tiedon lisääminen perheväkivallasta nähtiin tärkeänä.

” - - tietoisuuden lisääminen on se oleellinen asia siinä - - ”

” - - että järjestettäis jotaki isompaa tilaisuutta, että ois vanhemmat mukana ja henkilökunta mukana ja näitä eri teemoja nostettais siellä sitten - - ”

Haastateltavat esittivät ajatuksen, että koko koulun henkilöstölle järjestettäisiin aika-ajoin koulutusta, jossa käsiteltäisiin perheväkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista. Koulutuksissa voisi ottaa esille esimerkiksi oikeita perheväkivaltatapauksia koulumaailmasta. Esimerkkien avulla voisi yhdessä miettiä, miten tilanteissa tulisi edetä. Koulu-

tuksen tulisi olla avointa ja keskustelupohjaista, ja siinä voisi käydä läpi työntekijöiden kokemuksia arjesta.

”- - jotenki tämmösten keissien kautta mietittäis miten sitä mennään eteenpäin- -”

Myös yläkoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenet kokivat tarvetta lisäkoulutukseen. Kaivattiin tietoa siitä, mitkä olisivat indikaattoreita, joita kannattaisi seurata, jotta perheväkivaltaa tunnistettaisiin. Opastusta kaivattiin jo olemassa olevista erityisistä keinoista, joilla perheväkivaltaa voisi tunnistaa. Liikunta miellettiin oppiaineeksi, jossa tunnistamista voisi todennäköisemmin tapahtua. Liikunnan opettajien ajateltiin voivan hyötyä tehostetusta kouluttautumisesta. Aineistosta ilmeni myös vuosittaisen hyvinvointikeskustelun kaipaavan kehittämistä.

”- - tieto ja ajatus siitä, että mitä ois semmoset indikaattorit. Mitkä ois semmoset asiat mitä meidän kannattas seurata.”

Alakoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenet ilmaisivat, että työntekijöillä tulisi olla osaamista ja uskallusta kysyä sekä puuttua vaikeisiin asioihin. Esille nousi myös puheeksi ottamisen tärkeys sekä kynnyksen madaltaminen perheväkivaltatilanteista puhuttaessa. Vastaavaa tarvetta ei todettu yläkoulun puolella, vaan puheeksi ottamisen koettiin olevan suhteellisen helppoa, mihin vaikutti oppilashuollon jäsenten tekemä yhteistyö.

”- - että uskallettaisi ottaa se puheeksi - - että sitten se olis semmonen luonnollinen osa sitä keskustelua- -” (alakoululta kerätty aineisto)

”Se on semmonen matala kynnyks kuitenki jotenki se puheeksi ottaminen että musta siinä on niinku meidän talossa kovasti menty etteenpäin.” (yläkoululta kerätty aineisto)

8.2 Yhteinen toimintamalli ja yhteistyön kehittäminen

Alakoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenet kokivat tarvetta selkeille ja yhteneväisille periaatteille sekä toimintatavoille perheväkivaltapauksissa. Yhteiset toimintaperiaatteet loisivat turvaa vaikean asian käsittelyssä. Haastateltavat korostivat, että jokainen ta-

paus on erilainen, joten jokainen on käsiteltävä yksilöllisesti. Koulukohtaisen, yhtenäisen ja selkeän toimintamallin ajateltiin kuitenkin helpottavan asiassa etenemistä. Yhtenäisessä toimintamallissa tulisi olla selkeä rakenne ja etenemiskaavio, jonka mukaan voisi esimerkiksi kyselemällä sulkea pois eri vaihtoehtoja. Toimintamalli olisi hyvä käydä läpi yhdessä koko talon väen kanssa ja jakaa se kaikille työntekijöille.

”- - että koulukohtaisesti ois joku selkee malli siihen, että miten semmoisessa tilanteessa toimitaan, ettei se jää yhen ihmisen harteille- -”

Yläkoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenet kaipasivat koulun ja sosiaalitoimen välisen yhteistyön kehittämistä. Kun oppilaan asia on viety eteenpäin, koululle ei aina tule tietoa tilanteen etenemisestä. Lastensuojeluilmoituksen teon jälkeen koulun henkilökunta harvemmin kuulee tapauksen etenemisestä. Jos koululla olisi tieto oppilaan tilanteesta, voitaisiin se huomioida koulussa paremmin ja tarjota oppilaalle tehostettua tukea.

”- - sitte ku lastensuojelun tarvetta lähetään selevittää nii me ollaan hyvin harvoin, ollaanko juuri koskaan mukana ja me ei tiijetä ollenkaan sitä jatkkoa.”

8.3 Aikaa oppilaiden kohtaamiselle

Yläkoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenet kokivat suurimmaksi haasteeksi ajan riittämättömyyden. Ajan vähäisyyden koettiin vaikuttavan siihen, ettei aikaa opetustyön ulkopuolella juuri ole oppilaiden kanssa keskusteluun tai oppilaiden yksilölliseen kohtaamiseen, mikä vaikeuttaa myös oppilaiden ja aikuisten välisen luottamuksen syntymistä. Tärkeänä koettiin se, että olisi mahdollisuus kahdenkeskisiin juttelutuokioihin oppilaiden kanssa, jolloin juttelussa voisi mennä syvemmälle tasolle ja jutella myös koulutöiden ulkopuolisista asioista. Myös terveydenhoitajan työn koettiin olevan liian tiukkaan aikataulutettua ja aikaa ei koettu olevan pidempään jututtamiseen.

”Että ois enemmän sitä aikaresursseja jututtaa, nii mää luulen että siellä tulis helepommin esille.”

Aineistosta ilmeni ajan vähäisyyden yhteys siihen, ettei oppilaille uskottu olevan koulussa luotettavaa aikuista. Jos aikaa oppilaiden kohtaamiseen olisi enemmän, voisi aikuinen päästä oppilaan niin sanotuksi luottoaikaiseksi. Oppilaiden ei uskottu avautuvan

perheväkivallan kaltaisista asioista ilman luottamuksellista suhdetta opettajaan tai muuhun koulunhenkilökunnan jäseneseen.

”Kaikkia oppilaan asioita koskien, että ois aikaa oppilaitten kanssa ja tuntea oppilaita enemmän ja aikaa keskustella, että oppilaatkin oppis siihen että heillä on mahdollisuus puhua ja oppilaat myös luottais opettajaan.”

Oppilastuntemuksen parantamista pidettiin yhtenä tärkeänä kehittämisalueena. Myös siihen koettiin vaikuttavan ajan niukkuus. Opetusryhmien toivottiin olevan pienemmät, jolloin olisi mahdollista pitää henkilökohtaisia ohjauskeskusteluja enemmän, mikä puolestaan parantaisi oppilastuntemusta. Oppilashuoltotyöryhmän jäsenet toivoivat, että uudessa opetussuunnitelmassa taattaisiin oppilaan ja opettajan välinen aika ja vuorovaikeus entistä paremmin. Myös opinto-ohjaajalla ja terveydenhoitajalla ajateltiin olevan vastuullaan liian suuri oppilasmäärä.

”Pitäs olla useempia kontakteja, mutta ku se on tällä oppilasmäärällä aika mahoton.”

9 TULOSTEN TARKASTELU

Oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kokemukset perheväkivallasta vaihtelivat yksilöittäin. Tunnistaminen koettiin hankalaksi, koska perheväkivallan seuraukset näkyvät oppilaassa yksilöllisesti ja hyvin vaihtelevasti. Perheväkivaltaan kytkeytyi usein myös muita perheen sisäisiä ongelmia, jolloin perheväkivalta saattoi tulla ilmi vasta muuta asiaa käsiteltäessä. Näitä tuloksia tukee myös Anttonen (2013, 42), jonka mukaan oppilaan kohtaamat ongelmat, vaikeudet ja oireilu kietoutuvat sisäkkäin monien muiden asioiden kanssa.

Oppilashuoltotyöryhmien jäsenet kaipasivat työyhteisön ja työkavereidensa tukea havainnoilleen mahdollisesta perheväkivallasta sekä tilanteeseen puuttumiseen. Moniammatillisen yhteistyön merkitys korostui ja se koettiin hyödylliseksi asioiden eteenpäin saattamisessa. Anttonen (2013, 47–48) mukaan koulun sisäisen yhteistyön toimivuus on perheväkivaltaan puuttumisen kannalta keskeisintä. Sisäiseen yhteistyöhön lukeutuu moniammatillinen tukiverkosto, esimerkiksi toimiva oppilashuoltotyöryhmä. Moniammatillinen työryhmä muodostuu parhaimmassa tapauksessa ammattilaisista, joiden asiantuntemukset täydentävät toisiaan, ja jotka tietävät keneen olla yhteydessä kulloisessakin tilanteessa (Seikkula & Arnkil 2005, 9). Haastattelemamme oppilashuoltotyöryhmien jäsenet toivoivat koulun ja sosiaalihuollon yhteistyön kehittämistä. Erityisesti koulun henkilöstö kaipasi muutosta tilanteisiin, joissa koulu ei saa tietoa tilanteen etenemisestä oppilaasta tehdyn lastensuojeluilmoituksen jälkeen. Jos koulun henkilökunta olisi tilanteesta tietoisempi, he voisivat tukea oppilasta hänen tarvitsemallaan tavalla koulussa.

Oppilashuoltotyöryhmä tekee ehkäisevää työtä, joka ulottuu yli hallintorajojen. Oppilashuoltotyöryhmä on yksittäiselle opettajalle korvaamaton tuki oppilaan asioihin puuttumisessa. Oppilashuollon asemaa pitäisi korostaa kouluyhteisössä, koska sen tavoitteena on oppilaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen tasapainoisen kehityksen edistäminen. (Hietala ym. 2010,67.) Dufvan (2001, 20, 54) mukaan toimiva oppilashuoltotyöryhmä kykenee selkeän mallin avulla käsittelemään ja puuttumaan esimerkiksi perheväkivaltatilanteisiin. Oppilashuoltotyöryhmän tulee toimia moniammatillisena tukena ja apuna koulun henkilökunnalle perheväkivaltatilanteiden selvittämisessä. Myös oikean avun piiriin ohjaaminen on oppilashuoltotyöryhmän tehtävä.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa säädetään koulukohtaisesti laadittavasta suunnitelmasta, johon oppilashuollon tavoitteet ja keskeiset periaatteet on kirjattu. Suunnitelmassa tulee olla esillä muun muassa toimenpiteet sekä työn- ja vastuunjako ongelma- ja kriisitilanteiden ehkäisemiseksi, havaitsemiseksi tai hoitamiseksi, esimerkiksi väkivaltatilanteita koskien. (Opetushallitus 2004, 25, hakupäivä 28.10.2014.) Tulostemme mukaan selkeät mallit perheväkivaltatilanteiden varalle kuitenkin puuttuivat, mikä voi vaikuttaa oppilashuoltotyöryhmän kykyyn selvittää ja viedä eteenpäin perheväkivaltatilanteita. Yksittäisenä kehittämissuosituksena tuloksista nousikin tarve selkeälle, koulukohtaiselle toimintamallille perheväkivaltatilanteiden käsittelyyn. Ilmeni myös toive keinoista ja välineistä, joiden avulla väkivaltaa voitaisiin tunnistaa. Tarvitaan jonkinlainen malli, asteikko tai opas, jonka avulla perheväkivallan merkkien ja siitä aiheutuvien oireiden tunnistaminen on helpompaa ja oma toiminta varmempaa. Kiinnostavaa on, tavoittaako opetussuunnitelman perusteissa edellytetty ongelma- ja kriisitilanteiden hoitamista koskeva suunnitelma koko koulun henkilökunnan, tai ovatko suunnitelmat niin yleispäteviä, että niitä on hankala hyödyntää esimerkiksi perheväkivaltaepäilyjen käsittelyssä. Ilmeistä kuitenkin on, että perheväkivaltaa koskevissa tilanteissa toimimiseen ja asian selvittelyyn kaivattiin täsmällisempiä toimintaohjeita ja –menetelmiä.

Oppilashuoltotyöryhmien jäsenet kaipasivat lisäkoulutusta perheväkivallasta sekä sen tunnistamisesta. Tulosta tukee myös Dufva (2001, 45, 54), jonka mukaan koulun työntekijät eivät ole saaneet omassa koulutuksessaan riittävästi tarvitsemaansa tietoa väkivallan tunnistamisesta ja sen vaikutuksista lapsiin ja nuoriin. Koulun henkilöstö toivoisi täydennyskoulutusta, kirjallisia toimintaohjeita, tietoa avun ja tuen lähteistä sekä julkaisuja perheväkivalta-teemasta sekä perheväkivallan tunnistamisesta ja sen seurauksista. Haastateltavat uskoivat perheväkivalta-käsitteen tietoiseksi tekemisen, esimerkiksi koulutuksen avulla, laajentavan ymmärrystä ja siten edesauttavan perheväkivallan tunnistamista peruskouluympäristössä. Koulun henkilökunnan kouluttamisen ja tiedottamisen lisäksi olisi tärkeää opastaa myös lapsia ja nuoria perheväkivallasta. Sosiaali- ja terveysministeriön lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositusten mukaan muun muassa koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa tuleekin opettaa turvataitokasvatusta. Väkivallattomuuteen tähtäävän kasvatuksen tulee sisältää itsesuojeluun tähtäävien tietojen ja taitojen opetusta sekä lisätä ymmärrystä yksilön koskemattomuudesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, hakupäivä 30.10.2014.) Lapsi on voinut mahdollisesti turtua kotona

kokemaansa väkivaltaan, jolloin hän uskoo ansaitsevansa kohtelun, eikä ymmärrä sen olevan väärin. Lapsiuhritutkimuksen mukaan vanhemmat kokevat käyttäneensä lapsiaan kohtaan kuritusväkivaltaa useammin, kuin lapset itse kertovat kokeneensa sitä (Fagerlund ym. 2014, 55, hakupäivä 29.10.2014). Opastamisen avulla lapsi tulee tietoisemmaksi omasta tilanteestaan ja oikeuksistaan, ja ymmärtää todennäköisemmin hakea apua.

Dufvan (2001, 45) mukaan koulun henkilöstö halusi tietoa eri kulttuurien suhteesta perheväkivaltaan. Myös meidän tuloksistamme ilmeni eri kulttuuritaustan synnyttämä epävarmuus työntekijässä. Epäselvää oli, miten suhtautua perheessä käytettäviin fyysisiin kurinpitomenetelmiin, ja kuinka puuttua perheväkivaltatilanteisiin perheen kulttuurista taustaa kunnioittavalla tavalla. Fyysinen kurittaminen on kiellettyä Suomen laissa, mikä koulun henkilökunnan tulee huomioida omissa asenteissaan ja toiminnassaan. Keskisen (2005, 345) mukaan tutkimustulokset osoittavat lasten ruumiilliseen kurittamiseen liittyvien asenteiden ja tekojen muuttuneen vain osittain sen jälkeen, kun se vuonna 1984 kriminalisoitiin Suomessa. Lasten kurittaminen ja lievä väkivalta ovat siis suhteellisen yleistä ja hyväksyttävää yhteiskunnassamme. Lievän väkivallan hyväksyvät asenteet mahdollistavat sen, että toistuvaa ja ankaraa ruumiillista kuritusta käyttävät vanhemmat voivat oikeuttaa nämä teot pitämällä niitä tarpeellisina kurinpitotoimenpiteinä. Lasten kanssa työskentelevien onkin syytä olla entistä tietoisempia kuritusväkivaltaan liittyvistä käsityksistään ja huomioida ne omassa toiminnassaan, jotta lasten hyvinvointi on mahdollisimman turvattu. On syytä muistaa, että koulun henkilökunta on velvoitettu tekemään lastensuojeluilmoitus lapsen kehityksen tai perusturvallisuuden ollessa uhatuna, olipa lapsen ja hänen perheensä kulttuuritausta mikä tahansa.

Tulostemme mukaan oppilaan ja työntekijän välinen luottamuksellinen suhde on merkityksellinen, jotta perheväkivaltaa voidaan tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Haastateltavat kokivat, että alakoulun opettajien on yläkoulun opettajia helpompaa tuntea oppilaat henkilökohtaisesti ja synnyttää heihin luottamus. Tähän nähtiin vaikuttavan muun muassa se, että alakoulun opettajat ovat päivittäin tekemisissä oppilaidensa kanssa ja toimivat pääsääntöisenä opettajana samalle ryhmälle. Yläkoulun opettajat kokivat oppituntien olevan liian lyhyitä ja kiireisiä, jotta oppilaita ehtisi ottaa huomioon muutenkin kuin opetuksen saralla. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen

puuttuminen hankaloittaa nuoren henkilökohtaisista sisäisistä tekijöistä kertomista muille (Kinnunen 2011, 88).

On havaittu, että nuoruusiässä nuoren ja vanhemman välisen keskusteluyhteyden jännittyneisyys usein lisääntyy. Matalan kynnyksen keskusteluavun tarjoaminen kouluissa on tärkeää, jotta kaikilla nuorilla olisi mahdollisuus puhua jollekin aikuiselle. Koulun ammattilaisiin luotetaan ja ongelmatilanteissa lähestytään pääasiassa koulukuraattoria tai koulupsykologia. Heihin otetaan useammin yhteyttä kuin suoraan opettajaan. (Fagerlund ym. 2014, 112, hakupäivä 29.10.2014.) Koulumentoreiden työtehtäviin kuuluu toimia oppilaiden ja heidän perheidensä tukena koulunkäyntiin, kasvuun ja oppimiseen liittyvissä asioissa (Oulun kaupunki 2014, hakupäivä 10.11.2014). Mikäli koulumentoreita hyödynnettäisiin enemmän peruskouluissa, lisäisivät he osaltaan matalan kynnyksen keskusteluapua ja tukea. Tämä voisi edesauttaa varhaisempaa perheväkivaltaan puuttumista ja lisätä oppilaiden hyvinvointia ylipäätään. Dufvan (2001, 55) mukaan oppilaan uskouduttua tilanteestaan aikuiselle, on ensiarvoisen tärkeää, että aikuinen alkaa toimia asian selvittämiseksi. Jos aikuinen ei lähde toimimaan tilanteen helpottamiseksi, voi oppilas kokea heidän välisen luottamuksen rikotuksi.

Oppilashuoltotyöryhmien jäsenet kokivat, ettei heillä ole työssään tarpeeksi aikaa oppilaiden yksilölliselle kohtaamiselle. Oppilaan riittävä yksilöllinen kohtaaminen lisäisi oppilastuntemusta ja mahdollistaisi luottamuksen syntymistä. Oppilaan hyvinvoinnin kannalta on merkittävää, että hän kykenisi luottamaan edes yhteen koulun aikuiseen. Yksi esiin tulleista kehittämissuunnitelmista oli, että aikuisten ja oppilaiden väliselle vuorovaikutukselle varmistettaisiin aikaa valtakunnallisesta opetussuunnitelman perusteista lähtien. Ryhmäkokojen kasvu on huolestuttavaa, koska yhtä opettajaa kohden oleva oppilasmäärä on yhä suurempi ja aikaa yksittäistä oppilasta kohden on vähemmän. Myös lapsiasiavaltuutetun vuosikirjan mukaan opetusryhmät ovat liian suuria ja edellyttävät toimia, koska ylisuuret opetusryhmät vaikeuttavat oppilaan yksilöllistä kohtaamista (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014, 90, hakupäivä 13.11.2014). Opetussuunnitelman perusteissa oppimisympäristön edellytetään olevan kiireetön sekä tukevan ja edistävän opettajan ja oppilaan välistä vuorovaikutusta (Opetushallitus 2004, 18, hakupäivä 28.10.2014).

Haastattelemamme yläkoulun oppilashuoltotyöryhmän jäsenet olivat tyytyväisiä talossa kokopäiväisesti toimiviin koulukuraattoriin ja terveydenhoitajaan, mikä koettiin perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamista ja tilanteeseen puuttumista edesauttavina tekijänä. Koulukuraattori ja terveydenhoitaja tarjoavat opettajille tärkeän kanavan perheväkivaltaepäilyjen eteenpäin saattamiselle. Vaikka terveydenhoitajan työn koettiin olevan suuren oppilasmäärän vuoksi tiukkaan aikataulutettua, oppilaan on helpompi hakeutua vastaanotolle, kun ammattilainen on paikalla päivittäin. Kokopäiväinen kuraattori ja terveydenhoitaja ovat merkittävä resurssi oppilaiden hyvinvoinnin, turvallisen kasvun ja kehityksen tukemiselle sekä mielenterveyden edistämiseksi.

Aineistosta nousi esiin ajatus, jonka mukaan perheväkivalta on kaukana koulutyöstä, eikä sen käsittelyn ajateltu kuuluvan koulutyöhön. Kuten Gråsten-Salonen (2003, 119) kirjoittaa, on perheväkivalta yleistynyt ongelma ja lapsia tulisi voida auttaa heidän luonnollisessa ympäristössään. Koulu on yksi lapsen tärkeimmistä toimintaympäristöistä, joten avun ja tuen tulee tulla koululta automaattisesti ja itsestään selvästi. Notko (2000, 34) kertoo väkivallan monimuotoisuuden olevan yksi syy sille, miksi väkivaltaan puuttuminen voidaan kokea hankalaksi. On tärkeää tiedostaa, ettei yksittäinen koulun työntekijä ole vastuussa koko väkivaltaan puuttumisen prosessista. Jokaisella on kuitenkin vastuu epäilyksen selvittämisestä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi viemällä asia eteenpäin oppilashuoltotyöryhmälle. Tämä kuuluu opettajan velvollisuuksiin. On olennaista, että koulun henkilökunnalla on riittävästi tietoa ja taitoa tunnistaa perheväkivaltaa, keinoja puuttua siihen sekä viedä asiaa eteenpäin. Tällöin tilanteen pahenemista voidaan estää ja oppilaan tilannetta helpottaa mahdollisimman nopeasti.

10 POHDINTA

Tutkimusprosessin edetessä vahvistui käsityksemme työelämässä olevasta tarpeesta perheväkivalta-aiheiselle tutkimukselle, ja tutkimusaineistostamme saadut tulokset tukivat tätä käsitystä. Varsinaisten tutkimustehtävien lisäksi tärkeänä aiheena nousi esiin perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamista ja tilanteeseen puuttumista edistävät ja vaikeuttavat tekijät, joita emme olleet huomioineet tutkimustehtäviä asettaessa. Nämä esiin nousseet luokat syvensivät ja monipuolistivat tutkimuksemme tuloksia sekä toivat laajempaa näkemystä perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisen ja tilanteeseen puuttumisen kehittämiseen. Yhtenä perheväkivallan tunnistamista ja puuttumista vaikeuttavana tekijänä tuli ilmi vastavalmistuneiden työntekijöiden valmiuksien ja uskalluksen puute. Mielestämme perheväkivalta käsitteenä ja yhteiskunnallisena ilmiönä tulisi tehdä tutummaksi varsinkin lasten ja perheiden kanssa työskenteleville jo koulutuksen aikana. Myös työpaikkojen vastuu kouluttamisesta ja ilmiön tutuksi tekemisestä tulisi huomioida. Tarkempi tuntemus perheväkivallasta ilmiönä edesauttaa sen varhaisempaa tunnistamista ja siihen puuttumista, myös vastavalmistuneiden työntekijöiden osalta.

Myös me valmistuvina sosionomeina voimme omalla toiminnallamme tehdä perheväkivaltaa ilmiönä tunnetummaksi tulevilla työpaikoilla. Lisäksi voimme nostaa esille perheväkivallan tunnistamisen vaikeutta sekä korostaa siihen puuttumisen tärkeyttä. Tutkimusta tehdessämme olemme saaneet arvokasta tietoa perheväkivallasta ilmiönä ja koemme olevamme herkempiä tunnistamaan sitä. Meidän tulee vaalia tätä herkkyyttä ja kantaa vastuumme perheväkivallan ehkäisemisessä toimiessamme sosiaalialan ammattilaisina. Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen kuuluu sosionomin kompetensseihin. Tämän tutkimuksen myötä osaamisemme on vahvistunut epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta aiheuttavien ilmiöiden analysoinnissa. Osaamme arvioida, ottaa huomioon ja ehkäistä niiden vaikutuksia yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla.

Tutkimusprosessi on ollut haastava, mutta antoisa. Haastetta tutkimusprosessiin on tuonut se, ettei meillä ole aiempaa kokemusta tutkimuksen tekemisestä. Opettajilta saadulla ohjauksella onkin ollut suuri merkitys prosessimme aikana. Päädyimme tekemään tutkimuksen neljän opiskelijan ryhmänä, mikä on mielestämme ollut hyvä ja toimiva rat-

kaisu. Olemme koko opinnäytetyöprosessin ajan opetelleet ryhmässä työskentelemisen taitoja, jotka ovat olennainen osa sosionomin kompetenssia. Olemme saaneet tärkeää kokemusta ryhmätyöskentelyn luonteesta ja ryhmässä toimimisesta, sekä oppineet joustamaan ja jakamaan vastuuta sekä työpanosta. Ryhmätyöskentelyn lisäksi olemme saaneet kokemusta parityöskentelystä, mikä on myös osaltaan tukenut ammatillista kasvuamme.

Yhteistyömme on ollut toimivaa ja tuloksellista. Ryhmässä työskentelyn kautta olemme syventyneet tutkimusprosessiin ja sen eri vaiheisiin sekä seuranneet ja ohjanneet toistemme työskentelyä prosessin aikana. Olemme saaneet varmuutta tutkimuksen tekemiseen, ja koimme, että neljän hengen ryhmän etuna on ollut se, että olemme pystyneet yhdessä pohtimaan ja ratkaisemaan meitä askarruttaneita asioita. Asioiden tarkasteleminen useasta eri näkökulmasta ja refleктоiva työote ovat tukeneet ammatillista kasvuamme. Ryhmässä teorian tiedon refleктоinti käytäntöön ja tutkimusaineistoomme on ollut syvällistä, jonka myötä jokaisen ymmärrys ja oppiminen tutkittavasta asiasta ovat lisääntyneet. Reflektiivisen työtteen omaksuminen auttaa myös työelämässä arvioimaan asioita kriittisesti sekä kehittämään ammatillista toimintaa ja osaamista. Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen on siis syventynyt tämän tutkimuksen toteuttamisen myötä.

Prosessin alussa arvioimme työhön tarvittavia resursseja ja jälkeinpäin ajateltuna onnistuimme siinä hyvin. Olemme pysyneet aikataulussa, vaikka haastetta siihen toivatkin työharjoittelujaksot, eri paikkakunnilla asuminen ja niiden seurauksena yhteisen ajan löytäminen. Tutkimusprosessin aikana kustannuksia syntyi matkoista haastatteluihin ja haastatteluiden kahvitarjoiluista. Myös tarvittavien sopimusten ja tutkimussuunnitelmiin lähettämiseen hankitut kirjeet ja postimaksut lisäsivät opinnäytetyöprosessin kustannuksia. Nämä menot olimme ennakoineet ja kulut jäivätkin suhteellisen pieniksi. Osasimme myös ennakoida tutkimukseen kuluneen työmäärän ja olemme helpottaneet sitä organisoimalla työtämme ja tehtävien jakoa sekä suunnittelemalla ajankäyttöämme. Koemme kuitenkin, että prosessi on ollut työläs ja aikaa vievä.

Saimme yksilökohtaista kokemusta haastattelun toteuttamisesta, tutkimushaastattelun luonteesta sekä haastattelijana toimimisesta, sillä jokainen keräsi oman osansa tutkimusaineistoon. Tämä oli tutkimuksen laajuuden kannalta hyvä ratkaisu; saimme kerät-

tyä kattavan tutkimusaineiston ja poimimme sieltä tutkimuksemme kannalta olennaiset tiedot sekä kokosimme tulokset vastaamaan tutkimuskysymyksiimme. Pohdimme myös, miten haastateltavien henkilöiden toisenlainen valinta olisi vaikuttanut keräämämme aineiston sisältöön. Uskomme, että valintamme haastatella oppilashuoltotyöryhmien jäseniä oli tarkoituksenmukaisin vaihtoehto tutkimukselle valitsemassamme kontekstissa; saimme aineistoomme moniammatillisen näkökulman.

Koemme onnistuneemme etenemään prosessissamme johdonmukaisesti ja huolehtineet siitä, että yhteistyökumppanimme, ohjaavat opettajamme ja opponentit ovat pysyneet ajan tasalla työmme etenemisestä. Onnistuimme hyvin yhteistyössä yhteistyökumppaneiden kanssa, ja saimmekin siitä positiivista palautetta. Tuotimme tietoa, jota yhteistyökumppanimme voivat mahdollisesti hyödyntää kehittämistyössään. Tutkimuksemme tulosten pohjalta yhteistyökoulut voivat esimerkiksi hankkia ja järjestää lisäkoulutusta henkilökunnalleen, sekä kiinnittää työssään huomiota niihin seikkoihin, jotka mahdollistavat perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisen ja helpottavat tilanteeseen puuttumista. Tutkimuksemme antaa tällaiselle kehittämistyölle hyvät lähtökohdat, koska henkilökunnan kokema koulutustarve ja -halukkuus todentuivat tuloksistamme.

Tuloksissa yhdeksi suurimmaksi perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamista ja tilanteeseen puuttumista vaikeuttavaksi tekijäksi nousi koettu ajan vähäisyys oppilaiden kohtaamiselle opetustyön lomassa. Peruskoululla on paitsi opetus- myös kasvatustehtävä, ja vaarana on, varsinkin yläkoulun puolella, että ainesisältöjen opettaminen vie aikaa kasvatustehtävältä. Kasvatus perustuu pitkälti oppilaan ja opettajan väliselle vuorovaikutukselle, joko yksilö- tai opetusryhmätasolla. Kuitenkin opetuksen ulkopuoliselle vuorovaikutukselle koettiin jäävän liian vähän aikaa koulun arjessa. Luottamus oppilaan ja aikuisen välillä ei pääse syvenemään, jos vuorovaikutus ja yksilölliset kohtaamiset jäävät vähäisiksi. Lisäksi henkilökunnan oppilastuntemus kärsii. Tietotekniikka on yhä laajemmin esillä peruskouluympäristössä, mikä näkyy opetuksellisten menetelmien käytössä. Mielenkiintoista on, kuinka lisääntyvä teknologian käyttö opetuksessa vaikuttaa kasvatuksellisen vuorovaikutuksen määrään ja laatuun. Näemme aiheen ajankohtaisena ja perusteltuna lisätutkimukselle.

Perheväkivalta on tutkimuskohteena vaikea ja intiimi. Erityisesti eettisellä pohdinnalla, jota olemme tehneet aina suunnittelu-vaiheesta raportointiin saakka, on ollut suuri merkitys prosessin jokaisessa vaiheessa. Eettinen pohdinta on vahvistanut sosionomin eettisen osaamisen kompetenssia. Jo tutkimuksen alussa pohdimme, miten saamme yhteistyökoulut pysymään tunnistamattomina. Myös yksittäisten henkilötietojen salassapito oli meille erittäin tärkeää, joten emme koko tutkimuksen aikana kirjanneet yksittäistä henkilöä koskevia tietoja ylös. Tästä salassapitovelvollisuudestamme ilmoitimme myös tutkimuksiin osallistuville henkilöille erillisellä saatekirjeellä (LIITE 2). Haastetta eettisyyteen toi myös aineistonanalyysin teko. Analyysi tuli tehdä siten, että yksittäiset, haastatteluissa ilmi tulleet tapaukset eivät ole tunnistettavissa raportistamme. Olemme pohtineet ja vaihtaneet näkökulmia yhdessä siitä, miten yksittäistapauksia ei tunnistettaisi ja haastateltavien henkilö- ja ammattikohtaiset mielipiteet ja kokemukset eivät henkilöityisi.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjan mukaan vanhempien lapsen kohdistaman henkisen väkivallan kitkemisessä on vielä tehtävää; lähes puolet yhdeksäsluokkalaisista ja yli neljännes kuudesluokkalaisista kertoo joutuneensa vanhemman heihin kohdistaman henkisen väkivallan uhriksi (Lapsiasiavaltuutetun toimisto 2014, 50, hakupäivä 5.11.2014). Huomion arvoista on, että tutkimusaineistosta ei juuri noussut esille kokemuksia psyykkistä väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaamisesta. Mietityttämään jäi, ymmärsivätkö haastatellut henkilöt, että perheväkivaltaan sisältyy myös psyykkisen väkivallan eri muodot, ja olisimmeko voineet kerrata opinnäytetyömme keskeiset käsitteet kattavammin ennen haastatteluita. On mahdollista, että psyykkisen väkivallan tunnistaminen on perheväkivallan muita muotoja haastavampaa. Väkivallan eri muodot nivoutuvat usein tiiviisti toisiinsa. Fyysiseen väkivaltaan liittyy aina myös henkisen väkivallan muotoja, mutta merkittävää on tiedostaa, että psyykkinen väkivalta sellaisenaan on yksi yleisimmistä perheväkivallan muodoista. (Söderholm & Kivitié-Kallio 2012, 16.)

Tutkimusaineistosta ei ilmennyt myöskään kokemuksia seksuaalista väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaamisesta. Herää kysymys, onko seksuaalisen väkivallan muotoja muita hankalampi tunnistaa ja kokeeko uhri seksuaalisen väkivallan niin häpeälliseksi, ettei halua tai pysty tuomaan asiaa muille ilmi. Toisaalta seksuaalinen väkivalta on jatkuvasti

esillä mediassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa, jolloin se saatetaan mieltää jopa erilliseksi muusta väkivallasta.

Tuloksistamme nousi tarve jatkotutkimus- ja kehittämistyölle sekä toimintamallien ja -ohjeiden laatimiselle perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamiseksi ja tilanteeseen puuttumiseksi. Jatkotutkimusaihe voisi olla koulukohtaisen perheväkivallan tunnistamiseen tai siihen puuttumiseen suunnattu toimintamalli. Näemme tilausta myös toiminnalliselle opinnäytetyölle, jossa koulun henkilökunnalle järjestettäisiin väkivalta-aiheinen koulutuspäivä. Lisäksi koulutuspäivän pohjalta voisi koota tietopaketin jaettavaksi koulun henkilökunnalle.

Perheväkivalta on yleistynyt ongelma, mistä viestii muun muassa sen esilläolo valtakunnallisessa uutisoinnissa. Perheväkivalta mielletään silti usein perheen sisäiseksi asiaksi. Perheväkivalta on kuitenkin sosiaalinen ongelma, jolla on seurauksia niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasolla. Väkivalta on merkittävä riskitekijä lapsen normaalille kasvulle ja kehitykselle, joten varhainen puuttuminen siihen on ensiarvoisen tärkeää. Perheväkivallalla on vaikutuksia myös yhteisön tasolla, sillä perheessä tapahtuva väkivalta vaikuttaa aina jokaiseen perheenjäseneseen. Väkivallan seuraukset näkyvät lisäksi muissa lapsen toimintaympäristöissä vaikuttaen niiden jäseniin ja toimintaan. Esimerkiksi peruskouluympäristössä oireileva lapsi voi vaikuttaa koko luokkansa dynamiikkaan. Perheväkivalta voi aiheuttaa yksilölle vakavia seurauksia, joiden hoitaminen voi viedä vuosia ja kuluttaa merkittävästi yhteiskunnallisia resursseja.

Tuloksistamme ilmeni, että peruskoulun henkilökunnan voi olla vaikea nähdä arkisen opetustyön ja perheväkivaltatyön välistä yhteyttä. Kuten todettua, perheväkivalta on kuitenkin yhteiskunnallinen ongelma, johon puuttuminen on jokaisen aikuisen vastuulla. Lapsen oikeus koskemattomuuteen ja turvalliseen kasvu-ympäristöön sekä lasten kasvatus- ja opetustyötä tekevien ammattilaisten velvollisuus puuttua lapsen kasvua ja kehitystä uhkaaviin tilanteisiin on säädetty Suomen lainsäädännössä.

Näemme ihmisen itsenäisenä, yksilöllisenä ja tietystä määrin vapaana olentona. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että työntekijä voisi sulkea silmänsä pahalta. Koulun henkilökuntaan kuuluvan on kohdattava ikävätkin asiat kulkiessaan lapsen rinnalla. Olemme

optimistisia ja uskomme ihmisen kykyyn kasvaa, kehittyä ja luottaa omiin kehittymismahdollisuuksiinsa. Näemme, että niin organisaatioiden, työntekijöiden, perheiden kuin oman ammatillisuudenkin on mahdollista kasvaa ja kehittyä. Oma ammatillisuus kasvaa käytännön työn parissa. Koulun henkilökunnan tulisi nähdä perheväkivaltaan liittyvän tiedon lisääminen omaa ammatillista osaamista lisäävänä asiana. Perheväkivallan ehkäiseminen, sen tunnistaminen ja siihen puuttuminen mahdollisimman varhain on, muiden lasten ja perheiden ongelmien rinnalla, kaikkien lasten ja nuorten parissa työskentelevien velvollisuus. Ihmisarvoon uskomisen kantaa työssä, ja sen sivuuttaminen voi aiheuttaa välinpitämättömyyttä ja kyynisyyttä. Ihmisarvon kunnioittaminen edellyttää elämän haavoittuvimpien piirteiden huomioon ottamista. (Bardy 2009, 12, 76–77.) Jos ammattilainen seuraa asioita vain sivusta, eikä miellä puuttumisen kuuluvan omiin velvollisuuksiinsa, ei Suomen lainsäädännössä ja sopimuksissa edellytetty lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kehityksen turvaaminen toteudu.

Lapsi viettää suuren osan ajastaan koulussa, joten peruskoulun henkilökunta on merkittävässä asemassa perheväkivaltaa kokeneen kouluikäisen lapsen varhaisessa tunnistamisessa ja tilanteeseen puuttumisessa. Tämän vuoksi on tärkeää, että koulun henkilökunta ymmärtää, ettei perheessä tapahtuva väkivalta ole yksityisasia ja heillä on oikeus ja velvollisuus puuttua siihen. Peruskoulun henkilökunnan ei tarvitse olla perheväkivallan asiantuntijoita, vaan ratkaisevaa on, että he tuntevat vastuunsa perheväkivaltaan puuttumisessa. Yksittäisen henkilön ei tarvitse kuitenkaan olla vastuussa puuttumisprosessista kokonaisuudessaan, vaan riittää, että perheväkivaltaepäilykseen reagoi viemällä asiaa eteenpäin. Koulutuksen saaminen perheväkivallasta auttaa koulun henkilökuntaa tulemaan tietoisemmaksi sen tunnistamisen ja siihen puuttumisen pääkohdista ja menettelyistä, jolloin aihe voi olla helpommin kohdattavissa peruskouluympäristössä. Yhteinen tieto ja ymmärrys voivat lisätä yhteisöllisyyttä ja yhteistä vastuuta perheväkivaltaan puuttumisessa.

LÄHTEET

Aalto, M. 2014. Lastensuojelu on kriisissä: "On ajan kysymys, milloin taas joku lapsi kuolee". Hakupäivä 10.11.2014 <http://www.hs.fi/kaupunki/a1414997221316>.

Anttonen, K. 2013. Opettaja, oppilaat ja perheväkivalta. Tunnistaminen ja puuttumisen keinot. Turku: Opettajankoulutuslaitos.

Bardy, M. 2009. Johdanto. Teoksessa M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. 11–15. Hakupäivä 11.11.2014 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1.

Dufva, V. 2001. Mikä lapsella hätänä? Perheväkivalta koulun henkilöstön näkökulmasta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Eriksson, M., Bruno, L. & Näsman, E. 2013. Domestic violence, family law and school. Children's right to participation, protection and provision. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

ETENE 2009. Mielenterveysetiikka, sinulla ja minulla on moraalinen vastuu. Hakupäivä 10.11.2014 http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=17132&name=DLFE-522.pdf.

Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Hakupäivä 29.10.2014 [http://www.polamk.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/6B2EBBC53B22B36BC2257CFA0021F3B7/\\$file/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf](http://www.polamk.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/6B2EBBC53B22B36BC2257CFA0021F3B7/$file/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf).

Gråsten-Salonen, H. 2003. Perheväkivallan näkyminen koulun arjessa. Teoksessa E. Paavilainen & T. Pösö (toim.) *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 119-135.

Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H. & Ormrod, R. 2011. Children's Exposure to Intimate Partner Violence and Other Family Violence. Hakupäivä 4.1.2014 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/232272.pdf>.

Hietala, T., Kaltiainen, T., Metsärinne, U. & Vanhala, E. 2010. Nuori ja mieli. Koulu mielenterveyden tukena. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hämeen-Anttila, L. 2014. Uusi sosiaalihuoltolaki lisää matalan kynnyksen palveluja lapsille ja nuorille. Hakupäivä 10.11.2014 <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1892042>.

Kaikko, K. & Friis, L. 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. Tampere. 76–88. Hakupäivä 11.11.2014 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1.

Keskinen, S. 2005. Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press.

Kinnunen, P. 2011. Nuoruudesta kohti aikuisuutta. Hakupäivä 28.10.2014
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66830/978-951-44-8624-1.pdf?sequence=1>.

Koivisto, K. 2014. Oppariasiaa. Yliopettaja, Oulun ammattikorkeakoulu Oy. Sähköpostiviesti, 29.10.2014.

Kylmä, J. Vehviläinen-Julkunen, K. Lähdevirta, J. 2003. Laadullinen terveystutkimus – mitä, miten ja miksi? Hakupäivä 23.10.2014
<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo93495.pdf>.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Hakupäivä 6.11.2013
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto 2014. Eriarvoistuva lapsuus, lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014. Hakupäivä 5.11.2014
www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=479644&name=DLFE-29907.pdf.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Hakupäivä 6.11.2013
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P25>.

Lepistö, S. 2010. Nuorten kokemus perheväkivalta. Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä. Tampere: Tampere University Press.

Lindqvist, R. 2009. Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lämsä, A., Kiviniemi, L. & Pönkkö, M. 2009. Kiusatun leima ja itsetuhoinen elämäntapa. Teoksessa A. Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Juva: WS Bookwell Oy, 97-109.

Lämsä, A. 2009. Lasten ja nuorten suhde kouluun. Teoksessa A. Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Juva: WS Bookwell Oy, 33-57.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2014. Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. Hakupäivä 13.3.2014
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/12_15-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp.

Mykkänen, K. 2007. Lapsuudessa ja nuoruudessa koettu perheväkivalta yksilöllisenä ja yhteiskunnallisena kysymyksenä. Hakupäivä 30.1.2014
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38247/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201207202112.pdf?sequence=1>.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOY.

Notko, M. 2000. Väkivalta parisuhteessa ja perheessä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nykänen, K. 2006. Humanistinen ihmiskäsitys. Hakupäivä 19.3.2014
<http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/0407016/1138352400309/1157026947138/1157030182944/1157031526635.html>.

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Hakupäivä 28.10.2014 http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf.

Opetusministeriö 2002. Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto. Työryhmän muistio. Hakupäivä 26.11.2013
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_492_oppilashuolto.pdf?lang=fi.

Oranen, M. 2012. Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa A. Söderholm & S. Kivitié-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 217-257.

Oulun kaupunki 2014. Koulumentori. Hakupäivä 10.11.2014
<http://www.ouka.fi/oulu/terva-toppilan-koulu/koulumentori>.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Hakupäivä 16.11.2013
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.

Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Poutiainen, P. 2006. Perheen kehitystehtävät. Teoksessa E. Laukkanen, M. Marttunen, S. Miettinen & M. Pietikäinen (toim.) Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 51-58.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro.

Räsänen, E. & Moilanen, I. 2004. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta. Teoksessa E. Räsänen, I. Moilanen, T. Tamminen, F. Almqvist, J. Piha & K. Kumpulainen (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 90-100.

Salo, E. & Ståhlberg, M. 2004. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa A. Söderholm, R. Halila, S. Kivitié-Kallio, J. Mertsola & S. Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 102-116.

Seikkula, J. & Arnkil, T-E. 2005. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sinkkonen, J. 2004. Lapsen emotionaalinen kaltoinkohtelu. Teoksessa A. Söderholm, R. Halila, S. Kivitié-Kallio, J. Mertsola & S. Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 75-86.

Soisalo, R. 2012. Särkyvä mieli. Lasten ja nuorten psyykkinen oireilu. Helsinki: Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys.

Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002. Kouluterveydenhuolto 2002. Opas kouluterveydenhuollolle, peruskouluille ja kunnille. Hakupäivä 13.3.2014
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104361/Oppaita51_2002.pdf?sequence=1.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2008. Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositukset. Tunnista, turvaa ja toimi. Hakupäivä 30.10.2014
www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3513.pdf.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Älä lyö lasta! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritussväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010-2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Hakupäivä 14.3.2014
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12720.pdf.

Suokas-Cunliffe, A. 2006. Lapsuuden kompleksisen traumatisoitumisen seuraukset aikuisuudessa. Hakupäivä 3.2.2014
http://files.kotisivukone.com/ttkeskus.palvelee.fi/tiedostot/suokascunliffe_2.pdf.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Hakupäivä 6.11.2013
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. 2012. Lapsen kaltoinkohtelu - ihmisoikeuskysymys ja kansanterveysongelma. Teoksessa A. Söderholm & S. Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 14-21.

Söderholm, A. 2004. Johdanto. Teoksessa A. Söderholm, R. Halila, S. Kivitie-Kallio, J. Mertsola & S. Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 10-15.

Taskinen, S. 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Helsinki: Stakes.

Toivio, T. & Nordling, E. 2009. Mielenterveyden psykologia. Helsinki: Edita.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Unicef 2013. Lapsen oikeuksien sopimus lyhennettynä. Hakupäivä 29.11.2013
http://www.unicef.fi/LOS_lyhyt.

World Report on Violence and Health. 2005. Väkiältä ja terveys maailmassa. Hakupäivä 4.10.2013
<http://www.sosiaaliportti.fi/File/baca306f-292b-4647-af33-bf376fd610ed/v%C3%A4kivalta+ja+terveys+maailmassa.pdf>.

LIITTEET

LIITE 1: HAASTATTELURUNKO

LIITE 2: SAATEKIRJE

LIITE 3: ANALYYSIKAAVIOT

LIITE 4: INFOKIRJE

- 1) Esittelyt (nimet, ammatit)

- 2) Aiheen ja termistön lyhyt esittely sekä haastattelun käytännöt ja kulku

- 3) Millaisia kokemuksia teillä on perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta ja kohtaamisesta työpaikallanne?
 - a. Miten epäily heräsi (ulkoiset merkit, psyykkinen oireilu/käyttäytyminen, poissaolot, puheet/suoraan kertominen, koulumenestys, kaverit/sosiaaliset suhteet)
 - b. Keneltä olet saanut tietoosi perheväkivaltapauksia/-epäilyitä?
 - c. Miten toimit asianomaisen lapsen suhteen? (tilanteen tarkkailu, suoraan puheeksi ottaminen, vanhemmat)

- 4) Miten toimit epäilyn herättyä?
 - a. Miten puutuit tilanteeseen vai puutuitko?
 - b. Kuinka pitkään seuraisit tilannetta vai veitkö asian heti eteenpäin?
 - c. Miten veit asiaa eteenpäin? Kenelle kerroit?

- 5) Miten tapaus eteni?
 - a. Yhteys lapseen/vanhempiin/viranomaisiin?
 - b. Yhteistyö viranomaistahojen kanssa (lastensuojelu, perhetyö, mielenterveys- ja päihdetyö ym.), verkostopalaverit?
 - c. Tuliko tapaus johonkin päätökseen?

- 6) Millaisena koit perheväkivallan kohtaamisen?
 - a. Tunteet (pelko, epävarmuus, huoli, viha ym.)
 - b. Millaiseksi koit tilanteen arvioimisen?
 - c. Millaisiksi koit omat valmiudet toimia tilanteessa (tiedot, taidot)?

- d. Vaikuttivatko mahdolliset aiemmat vastaavat kokemukset tilanteessa toimimiseen?
 - e. Tarvitsitko/saitko itse apua/tukea tilanteeseen?
- 7) Millaisia kehittämissuhteita teillä on perheväkivallan tehokkaampaan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen peruskoulussa?
- a. Mikä lisää valmiuksia tunnistamiseen?
 - b. Mikä lisää varmuutta puuttumiseen?
 - c. Koulutustarve?
 - d. Ideat/ehdotukset?

SAATTEEKSI OPINNÄYTETYÖN AINEISTONKERUUSEEN

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Oulun ammattikorkeakoulusta. Opinnäytetyömme aihe on oppilaan elämässä tapahtuvan perheväkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen peruskoulussa. Keräämme aineiston kahden peruskoulun oppilashuoltotyöryhmältä, sekä kahden luokka-asteen opettajalta avoimella ryhmähaastattelulla. Tutkimuksemme suunniteltu valmistumisaika on marraskuussa 2014.

Keskeiset tutkimustehtävämme on kuvailla ja tuottaa tietoa oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kokemuksista oppilaan elämässä tapahtuvan perheväkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. Samalla selvitämme myös koulujen oppilashuoltotyöryhmien jäsenten kehittämistarpeita ja -ideoita liittyen perheväkivallan tehokkaampaan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen. Opinnäytetyö liittyy Kumppanuus –hankkeeseen, jonka laajempina tavoitteena on muun muassa mielenterveyden edistäminen. Hanke voi tulevaisuudessa hyödyntää opinnäytetyömme tuloksia kehittämistyössään.

Haastattelutilanteeseen osallistuminen on vapaaehtoista ja oman harkinnan varaista. Toivomme haastattelun siten, että siihen osallistuvat henkilöt eivät ole tunnistettavissa. Haastatteluaineiston tuhoamme tutkimuksen loppuvaiheessa asianmukaisilla menetelmillä.

Mikäli teillä tulee kysyttävää, ottakaa yhteyttä

Wilhelmiina Metsola

[REDACTED]

Maija Saarenpää

[REDACTED]

Eeva Ylitalo

[REDACTED]

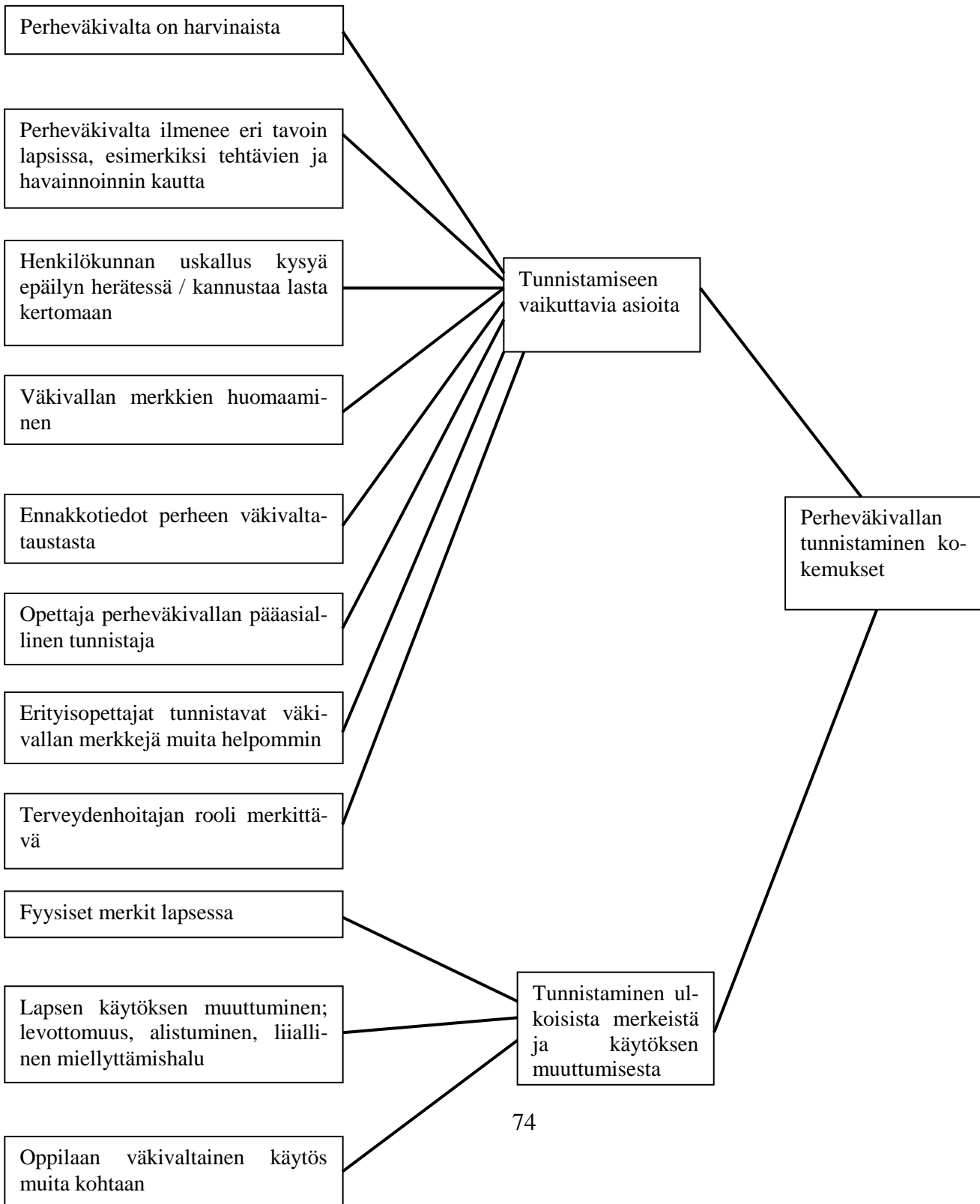
Heta Marjomaa

[REDACTED]

Pääluokka: Perheväkivallan tunnistaminen alakoulussa

Alaluokka

Yläluokka

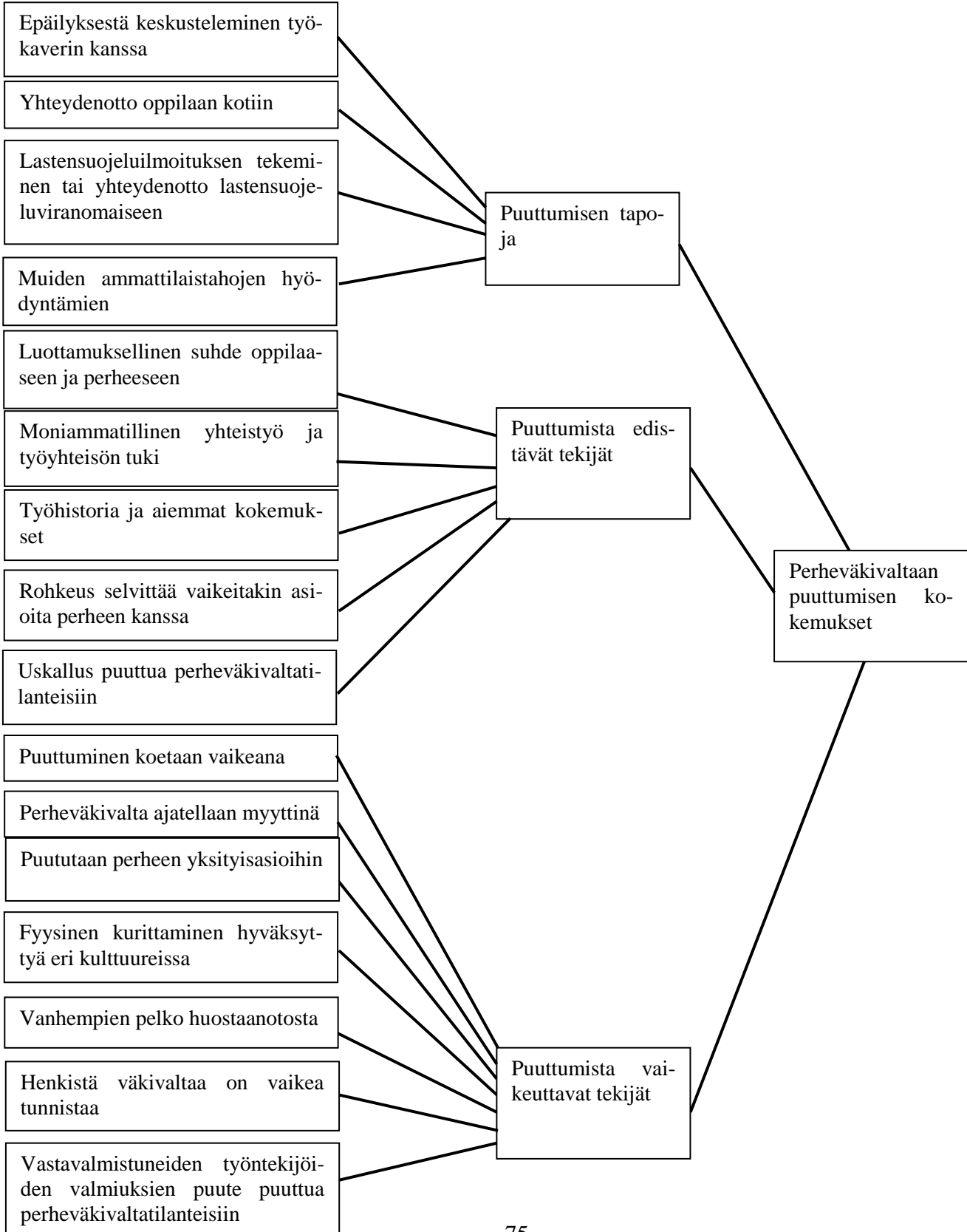

ANALYYSIKAAVIO 2

Päälukokka: Perheväkivaltaan puuttuminen alakoulussa

Alaluokka

Yläluokka

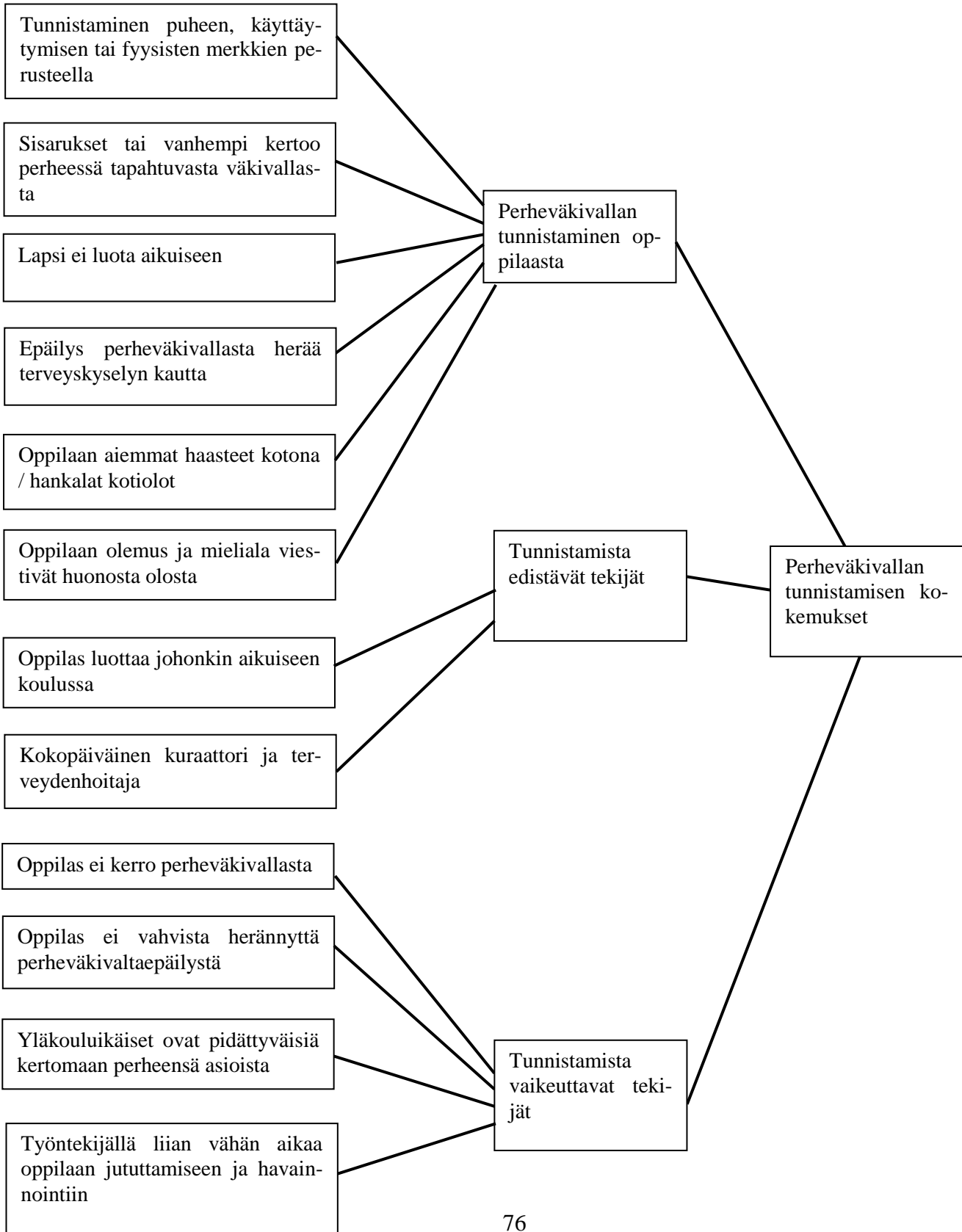

ANALYYSIKAAVIO 3

Pääloukka: Perheväkivaltaan tunnistaminen yläkoulussa

Alaluokka

Yläluokka

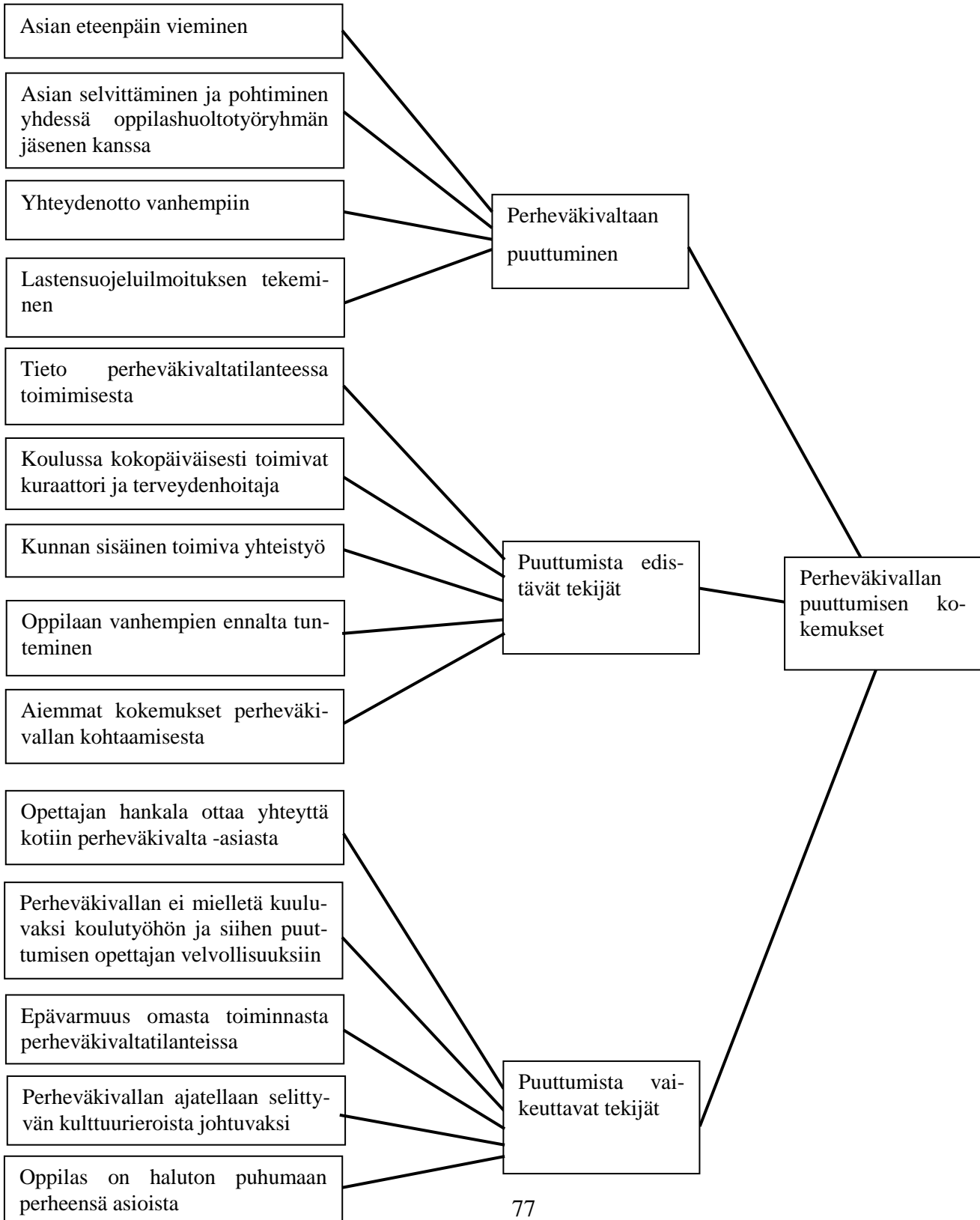

ANALYYSIKAAVIO 4

Pääluokka: Perheväkivaltaan puuttuminen yläkoulussa

Alaluokka

Yläluokka

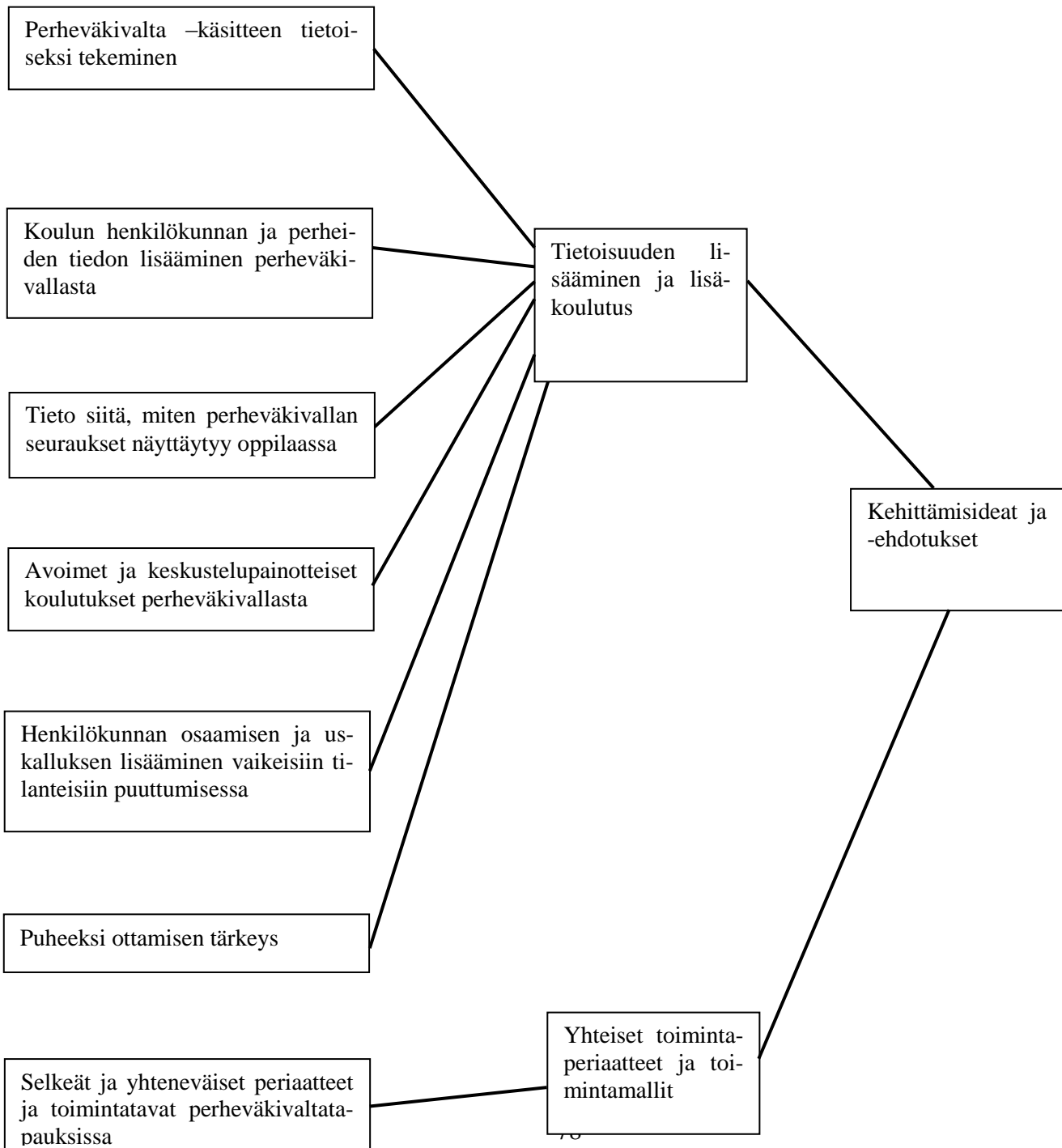

ANALYYSIKAAVIO 5

Pääloukka: Alakoulun kehittämisideat perheväkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen

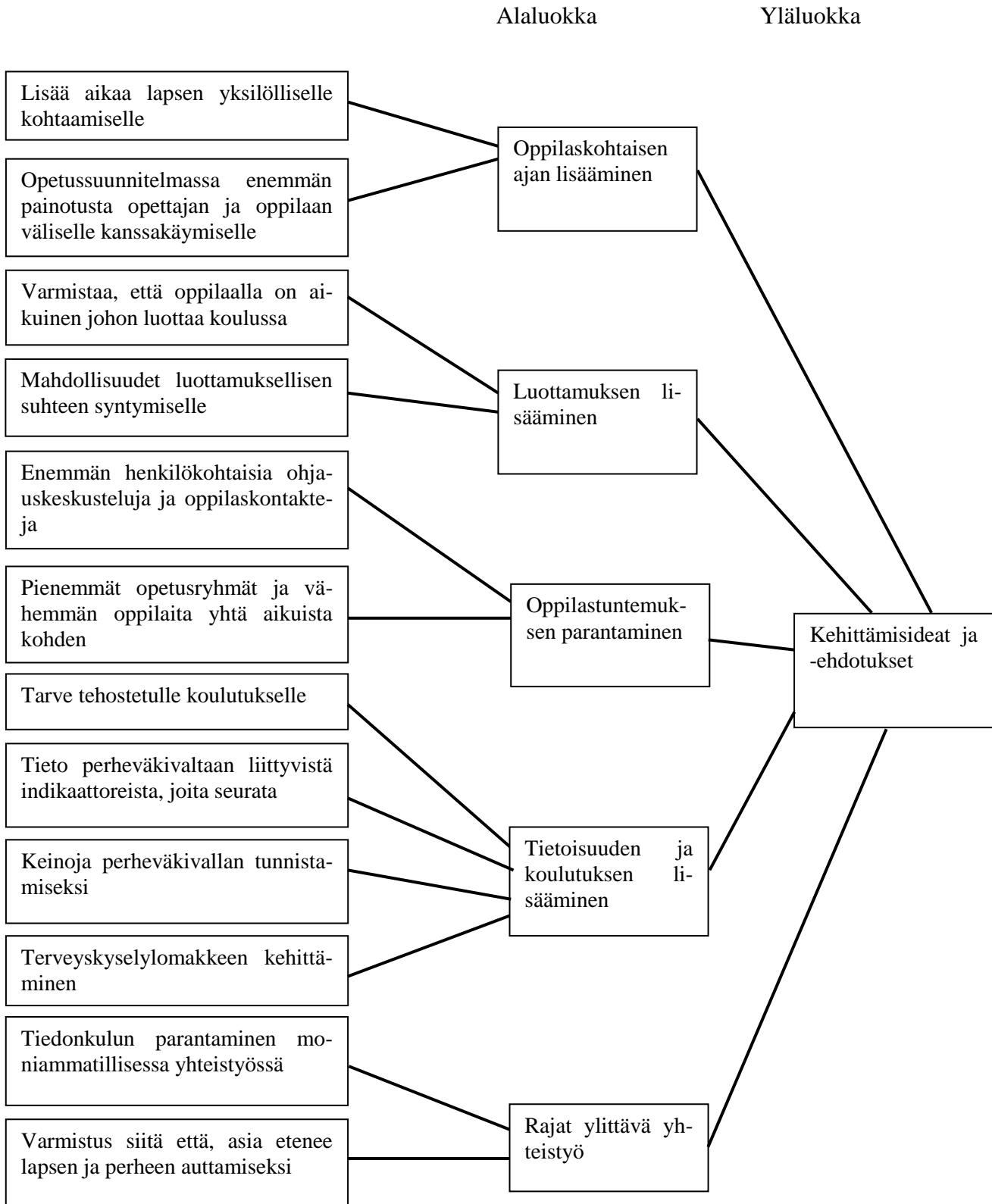
Alaluokka

Yläluokka

ANALYYSIKAAVIO 6

Pääluokka: Yläkoulun kehittämisideat perheväkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen

TERVETULOA TUTKIMUSHAASTATTELUUMME!

Olemme kolmannen vuoden sosionomi opiskelijoita Oulun ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä aiheesta **Oppilaan elämässä tapahtuvan perheväkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen peruskoulussa.**

Keräämme aineiston kahden peruskoulun koulun oppilashuoltotyöryhmiltä ja sekä ylä-että alakoulun opettajalta **avoimella ryhmähaastattelulla.**

Tutkimushaastatteluissa käsittelemme seuraavia aiheita:

- kokemuksia perheväkivaltaa kokeneen lapsen tunnistamisesta peruskoulussa
- toimiminen perheväkivalta-epäily tilanteessa
- kehittämisehdotukset ja -ideat perheväkivallan tehokkaampaan tunnistamiseen ja puuttumiseen

Toivomme teidän mieltävän edellä mainittuja aiheita ennen haastattelua! Olemme myös toimittaneet opinnäytetyösuunnitelmamme kouluille.

Haastatteluissa tarjolla kahvia ja pullaa!

Kiitos panoksestanne tutkimuksemme hyväksi!

Yhteistyöterveisin, Wilhelmiina Metsola, Maija Saarenpää, Heta Marjomaa & Eeva Yli-
talo, Oulun ammattikorkeakoulu Oy

Yhteydenotot: